

Vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku

Miroslava Hošáková

Bakalářská práce
2013

 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Miroslava HOŠÁKOVÁ**
Osobní číslo: **H10296**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů
v neziskové sféře**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti vzdělávání seniorů, motivace, univerzity třetího věku.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, vč. jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- PUNCH, Keith. Úspěšný návrh výzkumu. Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-468-7.
HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEDOVI. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
PETŘKOVÁ, Anna a Rozálie ČORNANIČOVÁ. Gerontagogika. UP Olomouc, 2004. ISBN 80-244-0879-1.
BOČKOVÁ, Věra. Vzdělávání – průvodní jev života. UP Olomouc, 2002. ISBN 80-244-0441-9.
ŠPATENKOVÁ, Naděžda a David KRYŠTOF. Univerzita třetího věku při Univerzitě Palackého v Olomouci. UP Olomouc, 2010. ISBN 978-80-244-2568-9.
Univerzita třetího věku. Sborník příspěvků. Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5158-4.
MUHLPACHER, Pavel. Gerontopedagogika. Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5029-7.
NAKONEČNÝ, Milan. Sociální psychologie. Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.
HATÁR, Ctibor. Seniori v systéme rezidenční sociálně-edukační starostlivosti. Rozlet, 2011. ISBN 978-80-904824-1-8.
KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ. Motivační prvky při práci se seniory. Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9.
SÝKOROVÁ, Dana. Autonomie ve stáří. SLON, 2007. ISBN 978-80-86429-62-5.
STUART-HAMILTON, Ian. Psychologie stárnutí. Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Eva Šalenová**
Ústav pedagogických věd
Datum zadání bakalářské práce: **30. listopadu 2012**
Termín odevzdání bakalářské práce: **3. května 2013**

Ve Zlíně dne 12. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 21.3.2013

Martina Křiváková

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevyjádřilečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Plati, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je zaměřena na vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku. V teoretické části si nejdříve vymezíme definici stáří a jeho rozdělení na tři základní pohledy – biologické stáří, sociální stáří a kalendářní (chronologické) stáří. Dále se věnujeme důvodům a významu vzdělávání seniorů. Závěr teoretické části patří vzdělávacím možnostem pro seniory a z nich především univerzitám třetího věku.

V praktické části jsme prováděli výzkum na Univerzitě třetího věku na UP Olomouc. Cílem výzkumu je zjistit, co motivuje seniory ke studiu na univerzitách třetího věku. Prováděli jsme kvantitativní výzkum metodou dotazníkového šetření.

Klíčová slova: vzdělávání seniorů, univerzita třetího věku, stáří, význam vzdělávání ve stáří, motivace.

ABSTRACT

This Bachelor's thesis is concerned with the education of seniors at the universities of the third age. The theoretical part gives a definition of old age and its classification on biological old age, old age social and chronological old age. Then we go in the sense of reasons and the education of seniors. The end of the theoretical part belongs to educational possibilities for seniors and from them in the first place to the universities of the third age.

In the practical part we executed the research at the University of the Third Age on Palacký University Olomouc. The research is focused on the motivation of students to study on the universities of the third age.

Keywords: education of seniors, university of the third age, old age, sense of education in the old age, motivation.

Ráda bych poděkovala Mgr. Evě Šalenové za vstřícnost, trpělivost a za podnětné podmínky při vedené této bakalářské práci.

*Studium vzdělává mládež, těší starce,
krásí šťastné chvíle, je útočištěm a útechou v neštěstí.*

Cicero

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 STÁRNUTÍ A STÁŘÍ	12
1.1 BIOLOGICKÉ STÁŘÍ	13
1.2 SOCIÁLNÍ STÁŘÍ.....	14
1.3 KALENDÁRNÍ (CHRONOLOGICKÉ) STÁŘÍ	16
2 VZDĚLÁVÁNÍ VE TŘETÍ FÁZI LIDSKÉHO ŽIVOTA.....	18
2.1 VÝZNAM VZDĚLÁVÁNÍ VE STÁŘÍ	19
2.2 FUNKCE VZDĚLÁVÁNÍ VE STÁŘÍ.....	20
2.3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	21
3 MOTIVACE.....	22
3.1 MASLOWOVA PYRAMIDA POTŘEB (MOTIVŮ).....	23
3.2 HIERARCHIE ŽIVOTNÍCH HODNOT UZNÁVANÝCH SENIORY	24
4 VZDĚLÁVACÍ PŘÍLEŽITOSTI PRO SENIORY.....	25
4.1 UNIVERZITY TŘETÍHO VĚKU.....	26
4.2 PODMÍNKY PŘIJETÍ NA UNIVERZITU TŘETÍHO VĚKU.....	27
4.3 UNIVERZITA TŘETÍHO VĚKU NA UNIVERZITĚ PALACKÉHO V OLOMOUCI	28
4.4 UNIVERZITA TŘETÍHO VĚKU NA UNIVERZITĚ TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ.....	29
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	30
5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	31
5.1 CÍL VÝZKUMU	31
5.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	31
6 VÝZKUMNÝ SOUBOR A SBĚR DAT	32
7 POUŽITÉ METODY	33
8 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT.....	34
8.1 SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	49
9 SHRUTÍ A DOPORUČENÍ.....	51
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	54
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	56
SEZNAM TABULEK.....	57
SEZNAM GRAFŮ	59
SEZNAM PŘÍLOH.....	61

ÚVOD

*Mládí není období života,
ale dušení stav.*

Johann Wolfgang Goethe

Lidé ve vyspělých průmyslových zemích se dnes dožívají vyššího věku, než se dříve vůbec považovalo za možné. Porodnost v Evropě i v České republice klesá, střední délka života naopak stoupá. V roce 2009 evidovala Česká správa sociálního zabezpečení více než 312 stoletých lidí. **K 31.12. 2011 bylo v České republice 1 701 000 obyvatel starších 65 let, což je 16,2 % z celkového počtu obyvatel ČR. Prognózy na rok 2030 předpokládají, že u nás bude přes 20% lidí starších 65 let.** Lidé se nejen dožívají vyššího věku, ale jsou i v mnohem lepší fyzické i psychické kondici. Proto si chtějí a budou chtít důchod, ve kterém mohou strávit i 30 let, užít a prožít naplno, nejen přežít. Z tohoto důvodu je nutné se na důchod připravit. (Český statistický úřad, 2013)

Přípravě na stáří se u nás začíná věnovat větší pozornost, než tomu bylo dříve. Jednak je to proto, že dochází k výraznému podílu starších lidí v populaci, a za druhé je již vědecky prokázáno, že můžeme rychlost a projevy stárnutí podstatně ovlivnit vlastním způsobem života.

V první fázi, což je **dlouhodobá příprava na důchod**, učíme již děti **úctě ke starším lidem** a svým chováním k rodičům a prarodičům spolurozhodujeme o tom, jaký vztah budou mít jednou naše děti k nám jako k seniorům.

Středně dlouhá příprava začíná kolem čtyřicátého roku věku. Nejpozději v této době bychom si měli vštípit a zažít **zdravý životní styl**. Patří k němu např. racionální výživa, dostatek vhodného pohybu, duševní hygiena a zbavení se zlovyků, jako je kouření a nadměrné užívání alkoholu. Z psychologického hlediska bychom měli začít **brát stáří jako nedílnou a nevyhnutelnou součást života každého jedince**. Odchod do důchodu také usnadňují **pevné přátelské vztahy s lidmi mimo pracoviště**. Člověk se pak neocitá v sociální izolaci a lépe zvládá přechod do starobního důchodu.

Krátkodobá příprava zahrnuje samotný přechod do důchodu, ale i hledání nových aktivit a **smysluplné náplně volného času**. K těmto aktivitám patří i vzdělávání na univerzitách třetího věku. (Šipr, 1997, s. 107-109)

Vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku se budeme věnovat v této bakalářské práci.

V teoretické části vymezujeme nezbytné pojmy související se stářím, motivací a vzděláváním ve stáří.

V praktické části provedeme výzkum zaměřený především na motivaci seniorů ke vzdělávání na univerzitách třetího věku, vyhodnotíme nasbíraná data a zhodnotíme celkový průběh a výsledky výzkumu.

„Stáří není tak velké neštěstí, uvážíme-li druhou možnost.“

Ernest Hemingway

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁRNUTÍ A STÁŘÍ

V tradičních společnostech byla starším lidem prokazována značná úcta. V kulturách, v nichž existovaly věkové třídy, měli „stařešinové“ důležité, a mnohdy konečné, slovo ve věcech zásadních pro celou komunitu. V rodině se autorita mužů i žen obvykle zvyšovala s věkem. Naproti tomu v průmyslových společnostech staří lidé často ztrácejí autoritu jak v rodině, tak v širším společenském kontextu. Když přestanou chodit do práce, bývají chudší než kdy předtím.

Přechod do nejvyšší věkové skupiny představoval v tradiční kultuře často vrchol toho, čeho mohl jedinec dosáhnout. V průmyslové společnosti mívá odchod do důchodu většinou opačné důsledky. Pro starší lidi, kteří už nežijí se svými dětmi a odešli do důchodu, není snadné dát závěrečné fázi života smysl.

V současné době lze vnímat dva protichůdné procesy. Staří lidé mají v moderní společnosti méně významné postavení a menší moc, než tomu bylo ve většině předmoderních kultur. Stáří zde bylo považováno za zdroj moudrosti, a proto byla rozhodovací moc svěřována do rukou nejstarších jedinců. V dnešní moderní společnosti, která podléhá neustálým změnám, se už nashromážděné vědomosti starších lidí nejeví těm mladším jako cenná zásobárna moudrosti, ale jako něco zastaralého. Na druhé straně však dnešní stárnoucí generace daleko méně přijímá stárnutí jako nevyhnutelný proces tělesného úpadku. V minulosti byly veškeré projevy stárnutí považovány za nevyhnutelné. Dnes je stárnutí stále méně vnímáno jako něco samozřejmého. (Giddens, 1999, s. 57, 152)

Z pohledu ontogenetického je stáří obecným označením pozdních fází individuálního vývoje jedince, přirozeného průběhu života. Je důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů organismu, které bývají modifikovány dalšími faktory (především chorobami, životním způsobem a životními podmínkami), a je spojeno s řadou významných změn sociálních (osamostatnění dětí, penzionování a jiné změny sociálních rolí. (Mühlpachr, 2009, s. 18)

Stáří se obvykle dělí na **biologické stáří**, **sociální stáří** a **kalendářní** (chronologické) stáří, přičemž mezi biologickým a kalendářním stářím mohou být u některých jedinců značné velké rozdíly.

1.1 Biologické stáří

Podle Stuart-Hamiltona (1999, s. 22) výraz „biologický věk“ vypovídá o objektivním stavu fyzického vývoje či degenerace. Obecně je tento pojem užíván poměrně volně k označení celkového stavu lidského organismu. Někdy se užívá specifitějších určení biologického věku. K nim patří **anatomický věk** (obecný pojem vyjadřující stav kosterní soustavy, tělesné stavby apod.), **karpální věk** (stav zápěstních čili karpálních kůstek) a **fyzilogický věk** (stav fyziologických procesů organismu, jako je například rychlost metabolismu).

Mühlpachr ještě v roce 2009 uvádí, že se pokusy o určení biologického stáří, které by byly výstižnější než kalendářní věk konkrétního člověka, nezdařily, a proto se stanovení biologického stáří ani jeho dílčí varianty nevyužívají.

V roce 2012 však již byli vědci schopni určit nejen přesný biologický věk člověka, ale dokonce i přesný biologický věk jednotlivých orgánů, což se využívá především k odhalení skrytých chorob a jejich bližšímu zkoumání. Pokud má člověk např. kalendářní věk 40 let a jeho ledviny vykazují věk 70 let, vypovídá to o funkční poruše konkrétního orgánu a ten se pak dále zkoumá.

Stáří však nemusí být jen obdobím celkové involuce.

Podle nejnovějších výzkumů prováděných v Německu jsou například dnešní sedmdesátníci tělesně a duševně stejně zdatní jako pětadesátníci, nebo dokonce jako šedesátníci před 30 lety. Rané stáří se stalo přijatelnějším, a přitom jeho vitalizace ještě nedosáhla vrcholu. Dalším pozitivním zjištěním je, že křivka našich duševních schopností, inteligence a paměti nemá pouze sestupnou tendenci. Druhou stranu zranění tedy nemusí vždy představovat jen úpadek. Jsou inteligenční kategorie, kterým stárnutí svědčí. Rozlišujeme dvě kategorie inteligence: fluidní (biologickou, vrozenou, abstraktní) a krystalickou (kulturní, konkrétní). **Fluidní inteligence**, která zajišťuje základní mechanismy přijímání a zpracování informací, vykazuje známky stárnutí již velmi brzy. Naopak **krystalická inteligence**, zahrnující získané poznatky a zkušenosti, zůstává dlouho funkční a do jisté míry se stále rozvíjí.

U fluidní inteligence se jedná o rychlost a přesnost přijímání informací a jejich zpracování a o kvalitu krátkodobé paměti, tzn. jak rychle lidé reagují v úlohách volby, jak rychle rozliší pravoúhelník a kruh apod. Protože tyto mechanické úkony velmi úzce souvisejí

s neurobiologickými kvalitami mozku, vývoj fluidní inteligence zcela odpovídá „normálnímu“ biologickému vývoji. Fluidní inteligence výrazně narůstá v dětství, ale již v rané dospělosti, pravděpodobně někdy mezi třicátým a čtyřicátým rokem věku, jí začne ubývat. Fluidní inteligence je velice důležitá hlavně při učení, a právě proto je pro starší dospělé tak obtížné rychle se naučit něčemu novému. Krystalická inteligence zahrnuje získané poznatky a životní zkušenosti, díky kterým mohou starší dospělí některé situace lépe odhadnout a snadněji vyřešit. (Baltes in Gruss, 2009, s. 12-13)

1.2 Sociální stáří

Mühlpachr (2009, s. 19) označuje sociální stáří jako období vymezené kombinací několika sociálních změn či splněním určitého kritéria. Nejčastěji jde o penzionování, resp. dosažení věku, v němž vzniká nárok na odchod do starobního důchodu.

Odchod do starobního důchodu znamená **ztrátu profesní role** a s ní spojené společenské prestiže. Tato změna narušuje rovnováhu dosavadního systému všech rolí, které člověk má. Nová role důchodce má rovněž **horší sociální status a omezená privilegia**, definovaná převážně možností pasivního přijímání nějakých výhod. Důchodce nemusí pracovat a kvůli své výhodě je společensky akceptován jako méně hodnotný, méně schopný a z hlediska tohoto pojetí je zbytečný.

Zaměstnání (a z něho vyplývající sociální a ekonomická nezávislost) je jedním z důležitých znaků produktivního dospělého věku. Důchod je naopak jednoznačným znakem stáří. Potvrzuje ztrátu výkonnosti a s tím související závislost na společnosti, která starému člověku důchod poskytuje.

Člověk v důchodu **symbolicky odchází ze společnosti do svého soukromí**.

Ztráta profesní role a celková změna, kterou odchod do důchodu přináší, se projeví i v oblasti základních psychických potřeb:

1. Potřeba stimulace. V důchodu může člověku chybět dostatečné množství smysluplných podnětů, zejména pokud nemá jinou, přijatelnou činnost.

- a. **Narušuje se zafixovaná struktura denního režimu.** Penzionovaný člověk má mnoho volného času a mnohem méně povinností. Svůj denní program si musí zorganizovat sám, a pokud toho není schopen, může mít pocit zbytečnosti a ztráty smyslu života.
- b. Důchodce mívá mnohem **méně sociálních kontaktů.** Stýká se s menším počtem lidí a ztrácí pocit sounáležitosti s nějakou profesní skupinou. Často se stýká jen se členy rodiny, přáteli a sousedy.

2. Potřeba orientace a učení. Člověk se musí s novou situací vyrovnat a najít nový způsob života, který by byl pro něj akceptovatelný, dostupný a zvládnutelný a který by mu přinášel nové životní uspokojení.

- a. Důchodci se obvykle **zaměřují na rodinu** a na činnosti, které by jí mohly prospět. Tím si také potvrzují svou cennost a prospěšnost.
- b. Po odchodu do důchodu se **mění postoj k různým činnostem a situacím**, které novou životní etapou nabývají jiného významu nežli dříve. Člověk již nerozhoduje o objektivně důležitých věcech, proto tento význam dostávají i činnosti a dění, které se dříve zdály nedůležité.
- c. Člověk, který odešel do důchodu, mění i své **aktivity. Schopnosti a dovednosti, které se nevyužívají, postupně upadají.** Z toho důvodu někdy dochází ke stagnaci, event. až k úpadku osobnosti.

3. Potřeba aktivity. Práce obvykle naplňuje potřebu smysluplné aktivity. Udržení určité míry činnosti je nezbytné i v důchodovém věku, ale mnohdy je **obtížnější najít pro člověka v důchodu smysluplnou činnost.**

4. Potřeba citové jistoty a bezpečí. Každý člověk potřebuje **někam patřit a být někým akceptován.** Po odchodu do důchodu však ztrácí jedinec svou profesní roli a působí na něj i zvýšené riziko sociální izolace. Důchodce pak nachází pocit jistoty a bezpečí uvnitř malých sociálních skupin, jako je rodina či přátelé.

5. Potřeba seberealizace. Profesní role bývá jednou z významných možností seberealizace. Člověk se může hodnotit podle své práce či podle sociální pozice, jež z ní vyplývá a představuje důležitou součást jeho identity. Pokud ztratí svou profesní roli, může se cítit zbytečný a méněcenný.

6. Potřeba otevřené budoucnosti. Důchodce se musí vyrovnat se skutečností, že ztratil profesní roli a v dalším životě ho již žádná nečeká. Musí se zaměřit na jiné hodnoty a najít si novou seberealizaci. (Vágnerová, 2000, s. 464-470)

1.3 Kalendářní (chronologické) stáří

Kalendářní stáří je vymezeno dosažením určitého věku, od něhož se empiricky obvykle nápadněji projevují involuční změny. Uplatňuje se také demografické hledisko – čím více seniorů ve společnosti (čím starší populace), tím vyšší je hranice stáří. Výhodou kalendářního (chronologického) vymezení stáří je jednoznačnost, jednoduchost a snadná komparace. (Mühlpachr, 2009, s. 20)

Světová zdravotnická organizace (World Health Organisation – WHO) stanovila v 60. letech minulého století jako hranici stáří věk 60 let a doporučila následující periodizaci lidského života:

60 – 74 let	rané stáří
75 – 89 let	vlastní stáří
90 let a více	dlohověkost

„ V hospodářsky vyspělých státech se v souvislosti se stárnutím populace, prodlužováním života ve stáří, poklesem kardiovaskulární morbidity ve středním věku a zlepšováním funkční zdatnosti seniorů posouvá hranice stáří k věku 65 let.“ (Mühlpachr, 2009, s. 20)

„ V poslední době se stále častěji uplatňuje následující členění:

- 65 – 74 let** **mladí senioři** (dominuje problematika adaptace na penzionování, volného času, aktivit, seberealizace),
- 75 – 84 let** **staří senioři (změna funkční zdatnosti, specifická medicínská problematika, atypický průběh chorob),**
- 85 let a více** **velmi staří senioři** (na významu nabývá sledování soběstačnosti a zabezpečení).“ (Mühlpachr, 2009, s. 21)

2 VZDĚLÁVÁNÍ VE TŘETÍ FÁZI LIDSKÉHO ŽIVOTA

Postproduktivní věk, vymezený odchodem do starobního důchodu, představuje třetí fázi lidského života. Ve vyspělých zemích s rozvinutou ekonomikou se tento úsek života člověka stále prodlužuje a dnes už představuje v průměru 15 – 20 roků. V tomto životním období je vzdělávání ovlivňováno skutečnými zájmy jednotlivce, poznatky a praktickými zkušenostmi. Do popředí se tedy dostává zájmové vzdělávání, vzdělávání směřující k sebe-realizaci a plnění humanizující poslání.

Pro životní období po 60. roku věku člověka se vžilo označení **třetí věk**. Termín vychází ze zjednodušeného členění lidského života na tři základní etapy: dětství a mládí, dospělost, stáří. Třetí věk je obdobím, v němž se člověk ocitá v nové situaci. Jeho profesní kariéra je obvykle u konce a on odchází do starobního důchodu.

Průměrná délka života se i v České republice po dlouhém období stagnace začíná prodlužovat. Čeští senioři by se podle statistických dat měli dožít po dosažení šedesáti let v průměru 16,5 roku muži a 20,7 roku ženy (v ostatních vyspělých evropských zemích je to u obou pohlaví ještě o 5 roků více).

Stále více lidí žije déle. Odborníci se již dnes shodují na tom, že za současné úrovně obecných vědomostí o zdraví a při schopnostech současné lékařské vědy je smrt před devadesátým rokem života předčasná.

Mnohem důležitější než počty dlouho žijících seniorů je však **kvalita života**, tzn. jak se senioři ve svém věku cítí z hlediska zdravotního, jak vnímají svou životní úroveň, jaká je jejich psychická a fyzická výkonnost, v jakém prostředí bydlí, kolik mají kolem sebe blízkých osob. Individuální tempo stárnutí vede k většímu rozlišení kvality života v postproduktivním věku. Za nejdůležitější kritérium kvality života se považuje různorodost potřeb a možnost jejich uspokojování. (Bočková, 2002, s. 37-39)

Čornaničová (1998, s. 45-46) uvádí, že odchodem do důchodu ztrácí člověk jednu z významných životních rolí – roli být zaměstnaný. Samotné označení „odchod do důchodu“ evokuje něco negativního, protože něco končí. Proto se raději užívá označení vstup do důchodu nebo ještě lépe přechod do důchodu. V důchodu stráví člověk poměrně velkou část života a přechodem do důchodu teprve tato fáze začíná.

2.1 Význam vzdělávání ve stáří

Pro spokojené stáří je nezbytná potřeba být i nadále aktivní a mít pocit užitečnosti. Jednou z forem podpory kvality života člověka je vzdělávání. Vzdělávání však není zaměřené jen na získávání nových poznatků, ale především se soustřeďuje na rozvoj osobnosti člověka, na kultivaci osobnosti, na podporu adaptace člověka na měnící se podmínky. Vzdělávání představuje hodnotnou a užitečnou aktivitu, v níž může člověk realizovat svou touhu po poznání, svou tvořivost i sebe sama.

Senioři jako cílová skupina vzdělávání představují velmi různorodou skupinu. Existují mezi nimi značné rozdíly v psychických a kognitivních schopnostech, intelektuálních dovednostech i v zájmech a potřebách.

Vzdělávání seniorů, stejně jako každý cílevědomý proces, má své poslání:

1. poslání ve vztahu k jednotlivci – seniorovi

2. ve vztahu ke společnosti

Ve vztahu k jednotlivci – seniorovi mohou mít vzdělávací aktivity mnoho kladů:

- rozšíření možnosti uspokojovat vzdělávací a zájmové potřeby seniora,
- navazování, stimulování a udržování vývojového potenciálu člověka v seniorském věku,
- korigování změn osobnosti seniora,
- záměrné ovlivňování osobnostních charakteristik, vzorů chování, hodnotové orientace a postojů,
- podporu možnosti svobodné volby seniora v rámci životní cesty,
- podporu přijetí úloh seniorského věku,
- pocit životního optimismu,
- obohacování života seniorů.

Vzdělávání může usnadnit porozumění vývojovým etapám v průběhu lidského života a tím podpořit úspěšný přechod a adaptaci na změněný způsob života ve stáří. Pomáhá zlepšit orientaci v nových životních situacích a omezeních, které přináší stárnutí, a tím se

vyhnout patologickým projevům. Výsledkem je pak oddálení stárnutí, získání nadhledu a schopnosti samostatně se rozhodovat, jak řešit výzvy života ve stáří.

Ve vztahu ke společnosti má vzdělávání seniorů význam jako:

- jedna z možností společenské podpory života ve stáří,
- pozitivní prvek při utváření názoru společnosti na stáří,
- akceptování modelu plnohodnotného životního stylu ve stáří příslušnou společností,
- integrující prvek mezigeneračního pochopení, mezigenerační solidarity,
- součást základních sociálních programů týkajících se stáří. (Bočková, 2002, s. 40-41)

Podle Čornaničové (1998, s. 12) jsou nenahraditelnou předností institucionalizovaných vzdělávacích aktivit společně působící výchovné podmínky. K těmto podmínkám patří jasně cílově orientované vzdělávání a osvědčené metodické postupy (propracované učební plány). Dále jsou to kvalifikovaní přednášející, potřebné materiální zázemí (odborná literatura, studijní pomůcky), realizační prostory (učebny, knihovny apod.) a rovněž inspirativní prostředí a odborná podpora.

2.2 Funkce vzdělávání ve stáří:

1. **preventivní** – jedná se o vzdělávací aktivity, které jsou prováděny v určitém předstihu a pozitivně ovlivňují průběh stárnutí a kvalitu života ve stáří.
2. **anticipační** – vzdělávání přispívá k pozitivní připravenosti na změny v životním stylu, k nimž dochází obzvláště v souvislosti s odchodem do důchodu.
3. **rehabilitační** – obnovování a udržování fyzických a duševních sil seniorů.
4. **stimulační** – přispívá k rozvoji zájmů, potřeb a schopností seniorů. Podporuje jejich aktivitu a kultivuje jejich využívání volného času. Tato funkce se považuje za nejvýznamnější. (Bočková, 2002, s. 41)

2.3 Faktory ovlivňující vzdělávání seniorů

Společenské změny mají spíše negativní vliv na postoj všech generací. Přinášejí zásadní změnu životních podmínek. Pro mnohé občany je to změna zaměstnání, pro některé ztráta sociálních jistot. Palán (2002, s. 176) zdůrazňuje přímo stresující vliv společenských změn na staré lidi, protože možnost ovlivnění těchto změn z jejich strany je minimální. Vzdělávání pak pomáhá při hledání nových jistot a při hledání nového smyslu života. K faktorům, které mají příznivý vliv na vzdělávací politiku, patří:

- vliv postindustriálního myšlení – postupný přesun hodnot od konzumního myšlení směrem k filozofii důstojného prožití života při zachování smysluplnosti každé jeho etapy, tudíž i stáří,
- zvyšující se zájem společnosti o handicapované skupiny obyvatelstva a skupiny sociálně slabší. I u starých lidí se postupně přesouvá péče od sociální kontroly k občanským právům (valorizace důchodů, domy sociální péče atd.),
- nárůst poznatků různých vědeckých disciplín o stáří (geriatrie, gerontologie, psychologie stáří atp.),
- zvyšující se ekonomická úroveň života i lékařská péče (prodlužují aktivní část života, uchovávají tělesné i duševní zdraví do stále vyššího věku),
- zájem a aktivní účast starších a starých lidí o vzdělávací aktivity (kluby důchodců, akademie třetího věku, univerzity třetího věku) se zájmem nejen poznatkovým, ale i z důvodu společenské realizace,
- zvyšující se podíl seniorů s vyšším vzděláním, vzniklou vzdělávací potřebou a právem tuto potřebu uspokojovat.

3 MOTIVACE

Motivace je komplexní označení pro motivy a jejich působení. Slovo motiv (**motus**) pochází z latiny a jeho původní význam je **pohyb**. Motiv je tedy faktor, který uvádí do pohybu. Může jít o pohyb ve fyzikálním smyslu, nebo o pohyb psychický – pohyb myšlenek, představ, přání, rozhodnutí atd. Obecně říkáme, že motiv je činitel uvádějící do pohybu ve smyslu jakékoli činnosti či procesu. Motiv vede k aktivitě. (Říčan, 2007, s. 92)

Cakirpaloglu (2012, s.184-185) dělí motivy do následujících kategorií:

Vrozené versus získané motivy. Vrozené motivy jsou základní biologické potřeby, jejichž povahu určují dědičnost a genetická výbava. K těmto motivům patří potřeba jídla, pití, odpočinku, sexuální potřeba atd. Získané motivy tvoří nové tendence, které člověk získává a rozvíjí v průběhu života. Ovlivňují je zejména kontakt s jinými lidmi, kulturou a institucemi společnosti (mj. motivy výkonnosti, zisku, poddajnosti atd.).

Primární versus sekundární motivy. Primární motivy bývají, s odkazem na předchozí členění, obvykle vrozené a sekundární motivy získané. Pojem „primární“ však může znamenat také nezbytnou podmínku existence člověka. V tom smyslu k nezbytným lidským motivům patří také různé sociální motivy, zejména afiliace, bezpečí a další získané motivy.

Biologické versus sociální motivy. K biologickým motivům patří všechny potřeby organismu. Existují však také biologické potřeby, které člověk získává v sociálním kontaktu. Například potřeba nikotinu, alkoholu a další druhy závislosti, které si člověk sám vypěstuje. Ve své genové výbavě člověk tyto potřeby nemá. Po osvojení však iniciují a řídí jeho chování podobně jako většina vrozených, primárních či biologických tendencí. Pokud je tělo nemá, vyvolává bouřlivé reakce ve formě abstinčních příznaků. Existuje také početná skupina sociálních motivů, které nepramení z biologických či organických potřeb. Jedná se o potřeby, které člověk může uspokojit pouze v sociálním kontextu, jako např. kontakt s jinými lidmi, skupinami a společenskými institucemi.

3.1 Maslowova pyramida potřeb (motivů)

je hierarchie lidských potřeb, kterou definoval americký psycholog Abraham Harold Maslow v roce 1943. Podle této teorie má člověk pět základních potřeb (od nejnižších po nejvyšší - společně pak tvoří jakousi pomyslnou „pyramidu“):

1. fyziologické potřeby (potřeba potravin, tekutin, vyměšování, kyslíku, přiměřené teploty, pohybu, spánku, odpočinku, sexuálního uspokojení, vyhnutí se bolesti),
2. potřeba bezpečí, jistoty (stálosti, spolehlivosti, struktury, pořádku, pravidel a mezí, osvobození od strachu, úzkosti a chaosu),
3. potřeba lásky, přijetí, sounáležitosti (náklonnosti, shody, ztotožnění, potřeba někam patřit),
4. potřeba uznání, úcty (sebedůvěry, prestiže),
5. potřeba seberealizace (sebenaplnění, potřeba uskutečnit to, čím daná osoba potenciálně je).

První čtyři kategorie Maslow označuje jako nedostatkové potřeby a pátou kategorii jako potřeby existence (bytí) nebo růstové potřeby. Všeobecně platí, že níže položené potřeby jsou významnější a jejich alespoň částečné uspokojení je podmínkou pro vznik méně naléhavých a vývojově vyšších potřeb. Toto však není možné tvrdit zcela bezvýhradně a je dokázáno, že uspokojování vyšších potřeb (estetických, duchovních) může napomoci v krajních situacích (nouze, nedostatek, strádání) lidského života, ve kterých je možnost uspokojování nižších potřeb omezena či znemožněna (například v prostředí koncentračních táborů, o čemž referoval např. Viktor Frankl). Za nejvyšší považuje Maslow potřebu seberealizace, čímž označuje lidskou snahu naplnit svoje schopnosti a záměry. (Nakonečný, 1997, s. 146-147)

3.2 Hierarchie životních hodnot uznávaných seniory

Ort (2004, s. 68-69) uvádí výsledky zkušebního sociologického testu, v němž vycházel z potřeby zjednodušeného pojmenování uznávaných životních a kulturních hodnot v každodenním prožívání, jednání a chování starých občanů. Za optimální naplnění života v etapě završení životní dráhy každého jedince považuje **osvojení si takového životního stylu, který je úměrný jeho stávajícím možnostem zdravotním, sociálním a ekonomickým**. Důraz je kladen převážně na vyváženost těchto pěti orientací:

1. Orientace na základní všelidské hodnoty bytí – označováno jako ROZUM (problémy s udržováním zdraví, životospráva, prevence před nemocemi, snaha o omezení involučních procesů, vztah k přírodě a kontakt s ní, úroveň vybudovaných lidských vztahů).

2. Orientace na emoční prožívání – označováno jako CIT (upřednostňování lásky k dětem a vnukům, hloubka prožitků v partnerském soužití, kvalita harmonických vazeb a prostředí rodinného života, pozitivní vztahy s přáteli).

3. Orientace na hmotné a funkční jistoty každodenního života – označováno jako EXISTENCE (kvalita bydlení, zdroje materiálního zabezpečení, penze jako pravidelný finanční příjem, sousedství jako předpoklad soužití, zakotvenost rodová, sounáležitost s příbuznými, zázemí sourozenecké).

4. Orientace na duševní a relaxační obohacování – označováno jako KULTIVACE (cestování – procházky a výlety, zájezdy a pobyty v tuzemsku i zahraničí, koníčky, záliby, chatření, zahrádkaření, aktivity studijní – kurzy, přednášky, U3V, samostudium a spolkový život, sportovní aktivity).

5. Orientace na záležitosti spotřebně-komerční – označováno jako UTILITA (upřednostňování pohodlí a odpočívání, oddechová činnost, sledování TV, luštění křížovek, čtení časopisů, relaxační ruční práce, přikládání důležitosti nákupům).

4 VZDĚLÁVACÍ PŘÍLEŽITOSTI PRO SENIORY

Vzdělávání seniorů má v České republice mnohem delší historii než univerzity třetího věku. Dokladem toho je vzdělávání seniorů v rámci Československého červeného kříže či **Klubu aktivního stáří (KLAS)**. Doklady o činnosti Klubu aktivního stáří sahají do roku 1978. KLAS působil převážně v Praze, ale svou činnost provozoval i v okolních obcích. Zaměřoval se především na problematiku zdraví, ale i kulturu, tradice a historii. (Adamec, Kryštof, 2011, s. 17-18)

V roce 1983 byla v Přerově založena první česká **Akademie třetího věku**. Jejím zřizovatelem bylo Okresní kulturní středisko. Akademie třetího věku uspokojují vzdělávací potřeby starších občanů zejména v těch oblastech, kde nejsou sídla vysokých škol. Akademie třetího věku nabízejí vzdělávací cykly jednosemestrální i vícesemestrální, ale také krátkodobé studijní programy. Kromě přednášek a diskusí se uplatňují i další aktivity jako např. exkurze, pohybově turistické programy, práce v zájmových kroužcích, tematické vycházky. Účast na vzdělávacích programech není podmíněna dosažením určité úrovně vzdělání. Programy jsou určeny lidem, kteří dosáhli věkové hranice nároku na starobní důchod nebo se jí přiblížili. Posluchači neskládají žádné zkoušky a potvrzení o absolvování studijního programu se vydává na základě účasti. (Adamec, 2010, s. 14)

Univerzita volného času představuje formu systematického zájmového studia pro všechny věkové kategorie. Vznikla v Praze v roce 1993. Vstup na univerzitu volného času je bez jakýchkoliv omezení. Šanci studovat zde mají i lidé, kteří mají dostatek volného času, ale nemají dostatek peněz. Vybrané kategorie studentů (např. matky na mateřské dovolené do věku 4 let dítěte, invalidní a starobní důchodci, nezaměstnaní) platí jen zápisné 100,- Kč na semestr. (Bočková, 2002, s. 45)

4.1 Univerzity třetího věku

Již od středověku byly klasickými rolemi univerzit výchova profesních odborníků a vědecký výzkum. Zhruba v polovině 20. století k těmto základním úkolům přibyl ještě třetí úkol: služba společnosti. Službu veřejnosti můžeme chápat jako různé činnosti, počínaje snahou o zlepšení kulturní, morální a etické úrovně společnosti, přes zvýšení obecné vzdělanosti až po aplikaci moderních technologií. Působnost univerzit již nebyla zaměřena pouze na mladé lidi, ale pojímala mnohem více věkových kategorií. Jednou z aktivit se staly i různé formy seniorského vzdělávání, později institucionalizované na univerzitách a vysokých školách jako univerzity třetího věku. (Vavřín in Adamec, 2010, s. 8-11)

Název **Univerzita třetího věku (U3V)** použil jako první profesor Pierre Vellas na Fakultě práva a ekonomie Univerzity sociálních věd ve francouzském Toulouse v roce 1973.

„Při vzniku prvních českých akademií a univerzit třetího věku posloužila jako bezprostřední příklad Univerzita třetího věku ve Varšavě. Její zakladatelka prof. Halina Szwarcová o svých zkušenostech opakovaně přednášela na konferencích a seminářích České gerontologické a geriatrické společnosti a umožnila, aby se čeští geriatři seznámili s polskými zkušenostmi také bezprostředně. Sekce akademií a univerzit třetího věku při výboru České gerontologické a geriatrické společnosti připravila také směrnice, podle kterých se pak postupovalo prakticky v celé České republice. Doporučení Sekce bylo důsledně respektováno a dodnes se dodržuje zásada, že aktivity zaměřené na vzdělávání seniorů se nazývají „univerzitami třetího věku“ tehdy, když jsou organizovány vysokými školami. Je-li pořadatelem jiná organizace, hovoří se o „akademii třetího věku“. (Šipr in Adamec, 2010, s. 15)

První U3V v České republice vznikla v roce 1986 v Olomouci z iniciativy Československého červeného kříže ve spolupráci s Univerzitou Palackého.

V roce 1993 některé U3V založily **Asociaci univerzit třetího věku České republiky**. Tato nevýdělečná zájmová organizace sleduje následující cíle:

- iniciovat a podporovat zakládání univerzit třetího věku v ČR,
- organizovat setkání a pracovní semináře k výměně poznatků a zkušeností,
- koordinovat činnosti U3V v rámci ČR,
- navazovat zahraniční spolupráci, aktivně pracovat v mezinárodních institucích,
- vytvářet předpoklady pro mezigenerační dialog s cílem posílit solidaritu generací.

4.2 Podmínky přijetí na univerzitu třetího věku

Na univerzitu třetího věku se může přihlásit každý občan, který dovršil určitý věk (na U3V v Olomouci a UTB Zlín je to 50 roků). Na některých U3V se vyžaduje, aby měl uchazeč dokončené střední vzdělání s maturitou, na jiných univerzitách je jediným požadavkem ochota a schopnost vyhovět nárokům tohoto vysokoškolského studia.

Univerzity třetího věku mají tyto hlavní cíle:

- poskytovat nové poznatky z nejrůznějších oblastí života na úrovni současného vědeckého poznání,
- podněcovat samostatnou vzdělávací aktivitu studentů zpřístupněním studoven a knihoven,
- oddalovat předčasné a rychlé oslabování poznávacích psychických funkcí (je známo, že paměť se zhoršuje především tehdy, když ji nevyužíváme),
- podporovat pozitivní sebehodnocení a sebeúctu seniorů prostřednictvím vzdělávací aktivity a prožívání úspěchu,
- přispívat k tomu, aby senioři přijímali svůj život i sebe samy pozitivně, s nadhledem a vyrovnaně,
- vytvářet podmínky pro to, aby starší občané neztráceli kontakt s mladou generací a novými společenskými podmínkami života. (Bočková, 2002, s. 43)

4.3 Univerzita třetího věku na Univerzitě Palackého v Olomouci

V této kapitole uvádíme stručnou historii a současnost U3V na Univerzitě Palackého v Olomouci, protože empirická část se týká právě této univerzity.

První univerzita třetího věku v České republice vznikla při Univerzitě Palackého v Olomouci 23. října 1986. Univerzita Palackého byla odborným garantem Univerzity třetího věku na UP, ale organizačně ji zabezpečoval Československý červený kříž ve spolupráci s řadou dalších institucí, ke kterým patřila např. Fakultní nemocnice Olomouc či Česká gerontologická společnost. Úvodního cyklu *Elixír mládeí a skutečnost* se zúčastnilo 148 posluchačů, kteří také v roce 1991 jako první promovali. V roce 1991 vznikl na Katedře sociologie a andragogiky Filozofické fakulty UP pracovní tým, který byl pověřen vypracováním nové koncepce vzdělávání seniorů. Tato koncepce dala vzdělávání seniorů na U3V v Olomouci podobu tříletého uzavřeného zájmového vzdělání, rozděleného do dvou stupňů. Během dalších let, kdy byla tato koncepce upravována a precizována, se ukázala jako plně odpovídající potřebám seniorů a v praxi se uplatňuje dodnes.

První rok studia má informační a motivační charakter. Posluchači se mají především adaptovat na univerzitní prostředí, orientovat se v možnostech, které jim akademická půda nabízí, a navázat sociální kontakty mezi ostatními účastníky. Absolventi vysokých škol a absolventi U3V mohou nastoupit přímo do druhého stupně. Druhý stupeň je již tematicky jednotný a posluchači v něm absolvují druhý a třetí rok studia. Zvláštním rysem U3V v Olomouci je možnost dvojí volby pro posluchače. Ti si mohou zvolit buď studium rigoróznějšího typu, spojené s realizací kolokvií, kdy se ověřují získané znalosti či dovednosti. Nebo studium fakultativní povahy, kde posluchači navštěvují přednášky a další aktivity U3V, ale neúčastní se kolokvia.

V roce 2011 se na U3V při UP Olomouc vzdělávalo téměř 1200 posluchačů, a to nejen v Olomouci, ale i ve Valašském Meziříčí, v Uherském Hradišti a ve Žďáru nad Sázavou, kde má univerzita regionální střediska.

V současné době má Univerzita třetího věku v Olomouci bezmála 20 specializovaných programů. Nabídka se neustále rozšiřuje a aktualizuje podle poptávky seniorů a možností univerzity. (Špatenková in Adamec, Kryštof, 2011, s. 72-73)

4.4 Univerzita třetího věku na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně

Tato bakalářská práce je realizována na základě studia **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů v neziskové sféře** na Fakultě humanitních studií na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, proto uvádíme i historii a současnost Univerzity třetího věku na UTB. Seznam všech univerzit třetího věku v České republice je uveden v příloze PI.

Historie Univerzity třetího věku na Univerzitě Tomáše Bati se píše od roku 2002. Prvních přednášek ve dvou přednáškových cyklech se účastnilo 85 posluchačů. První témata byla technicko-ekonomická a společensko-vědní. Později přibyl dvouletý cyklus *Výtvarná umění*, doplněný o praktická cvičení v ateliérech Fakulty multimediálních komunikací.

Studium na U3V je organizováno ve dvouletých přednáškových cyklech, které jsou členěny do čtyř semestrů. Každý semestr je ukončen zápočtem.

Přednášky obsahově vycházejí ze studijních programů Univerzity Tomáše Bati a jejich předmětů. Jsou koncipovány na základě podnětů ze strany pracovníků U3V a řídicích orgánů U3V, akademických pracovníků UTB i na základě požadavků samotných posluchačů.

Na U3V ve Zlíně platí posluchači tzv. vložné v rozmezí 950 až 1800 Kč za jeden rok studia. Vložné je rozdílné podle technické a materiální náročnosti jednotlivých oborů.

V roce 2011 se účastnilo Univerzity třetího věku na UTB více než 600 posluchačů v rámci 19 oborů (přednáškových cyklů a seminářů) ve Zlíně, Uherském Hradišti, ve Vsetíně a v Kroměříži. Každý rok je připravována nová tematická nabídka, protože mnozí posluchači se ke studiu vrací a požadují nové nebo inovované obory.

K nejatraktivnějším způsobům prezentace a propagace U3V ve Zlíně patří výstavy posluchačů oboru *Výtvarná umění – Ateliérová praktika*. Tento obor je velice oblíbený nejen u seniorů s výtvarnými zájmy, ale také u široké veřejnosti, která má možnost se s pracemi frekventantů setkávat i mimo zařízení UTB. Práce posluchačů bylo již možné zhlédnout na výstavě v Luhačovicích, v Galerii pod Radnicí ve Zlíně a některá díla zpřijemňují prostory jednoho oddělení Baťovy nemocnice.

Šíření vzdělanosti bez ohledu na věk člověka a jeho postavení ve společnosti je posláním univerzity a naplněním odkazu podnikatele Tomáše Bati, jehož jméno zlínská univerzita nese. (Hřebíčková in Adamec, Kryštof, 2011, s. 79-81)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výzkumným problémem empirické části této bakalářské práce je **Vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku**. Toto téma pro výzkum a celou bakalářskou práci jsem si vybrala pro jeho aktuálnost, potřebnost a naléhavost. „Starý kontinent“ neustále stárne a stává se starším a ještě starším. Počet seniorů stále přibývá a délka jejich života po odchodu do důchodu se prodlužuje. Seniori žijí déle, a protože se těší lepšímu zdraví než dříve, chtějí prožít i zbytek života kvalitně. K tomu je nutná fyzická i psychická aktivita. Ke stále oblíbenějším aktivitám patří studium seniorů na univerzitách třetího věku. Proto jsme se pokusili zjistit, co vede seniory ke studiu na univerzitách třetího věku.

5.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, co motivuje seniory ke studiu na univerzitě třetího věku. Dílčími cíli jsou zjištění nejpočetnější kohorty seniorů, která se studia účastní, názor seniorů na placení školného na U3V, nejvyšší dosažené vzdělání seniorů a reakce rodinných příslušníků na informaci, že se jejich prarodiče vrací do školy.

5.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka:

Co motivuje seniory ke studiu na univerzitě třetího věku?

Dílčí výzkumné otázky:

Jaká je nejpočetnější skupina seniorů studujících na U3V?

Jaký je názor seniorů na placení školného na U3V?

Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání seniorů studujících na U3V?

Jaký postoj mají rodinní příslušníci ke studiu svých seniorů na U3V?

6 VÝZKUMNÝ SOUBOR A SBĚR DAT

Pro výzkum seniorů na univerzitách třetího věku jsem zvolila z osobních a organizačních důvodů Univerzitu Palackého v Olomouci. Vybrala jsem **Psychosociální studia** na Filozofické fakultě a **Kapitoly z humanitních věd** na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. (Rozvrh zmíněných programů je v příloze P II). Tyto programy jsem volila z důvodu jejich blízkosti andragogice. E-mailem jsem oslovila PhDr. Petru Vávrovou, která je garantem výuky na Psychosociálních studiích a Mgr. Pavlu Vyhnálkovou, Ph.D., která přednášela v rámci programu Kapitoly z humanitních věd Pedagogiku volného času. V obou případech jsem dostala obratem kladné a velmi vstřícné odpovědi, takže jsem mohla na konci února provést na začátku přednášek výzkum. Výzkumu se účastnili posluchači druhého a třetího ročníku. Posluchače prvního ročníku jsem do výzkumu nezahrnula. Prvním důvodem je struktura studia na U3V v Olomouci, kdy první ročník je všeobecný a orientační. Studenti se teprve seznamují s chodem univerzity a adaptují se na univerzitní půdu. Dalším důvodem jsou otevřené otázky na konci dotazníku, které předpokládají více zkušeností a názory, které si posluchač utvoří obvykle až po několika semestrech studia. Respondentů druhého a třetího ročníku bylo celkem 72. Protože jsem dotazníky na začátku přednášky rozdala a po vyplnění opět posbírala, návratnost byla 100%. Hned u první skupiny jsme se setkali s problémem, kdy si respondenti nebyli schopni vybrat u některých otázek pouze jednu odpověď. V dotazníku je pokyn, který umožňuje vybrat vždy jen jednu odpověď. Tento pokyn jsem proto ve všech skupinách respondentů ústně změnila a umožnila tak respondentům u otázek, které to umožňují (otázky č. 4, 6, 8, 12), vybrat více odpovědí. Po této malé korekci již nedošlo k žádným problémům nebo nedorozuměním.

7 POUŽITÉ METODY

Pro výzkum jsem použila dotazníkové šetření. Dotazník je velmi frekventovanou metodou získávání dat v pedagogickém výzkumu. Jeho nespornou výhodou je možnost získání množství dat od velkého počtu respondentů v krátké době. Jeho nevýhodou je někdy i nevědomá snaha respondentů odpovídat na otázky tak, jak si myslí, že je správné odpovědět. Snaha vyhovět nevyřčenému požadavku tazatele, zalíbit se mu, udělat se v jeho očích lepším.

Chráska (2007, s 169-171) uvádí, že stejně jako každý jiný prostředek měření, měl by i dotazník splňovat základní požadavky dobrého měření. Jsou to zejména **validita, reliabilita a praktičnost**.

Validita znamená platnost. Měření má dobrou validitu tehdy, jestliže skutečně měří to, co podle předpokladu měřit má.

Pojem **reliabilita** lze nahradit pojmy spolehlivost, stabilita, přesnost. Měření je reliabilní, pokud při opakování za stejných podmínek poskytuje stejné (zhruba stejné) výsledky. Reliabilita znamená také co nejpřesnější měření, při kterém se dopouštíme jen malého počtu chyb a tyto chyby nejsou příliš velké.

„Dostatečně vysoká reliabilita je nutnou podmínkou dobré validity měření, vysoká reliabilita však ještě neznamena dobrou validitu.“ (Chráska, 2007, s. 171)

O **praktičnosti** měření můžeme hovořit tehdy, jestliže je jednoduché, hospodárné, úsporné, snadno proveditelné atd.

My jsme použili dotazník s 15 otázkami (viz příloha PIII). Prvních 13 otázek je uzavřených s možností volby. V případě otázek č. 4, 6, 8, 12 je možné vybrat i více odpovědí. Dvě poslední otázky jsou otevřené, zčásti nahrazující kvalitativní výzkum. Respondenti mají možnost vyjádřit svůj názor, s čím byli nejvíce/nejméně spokojeni.

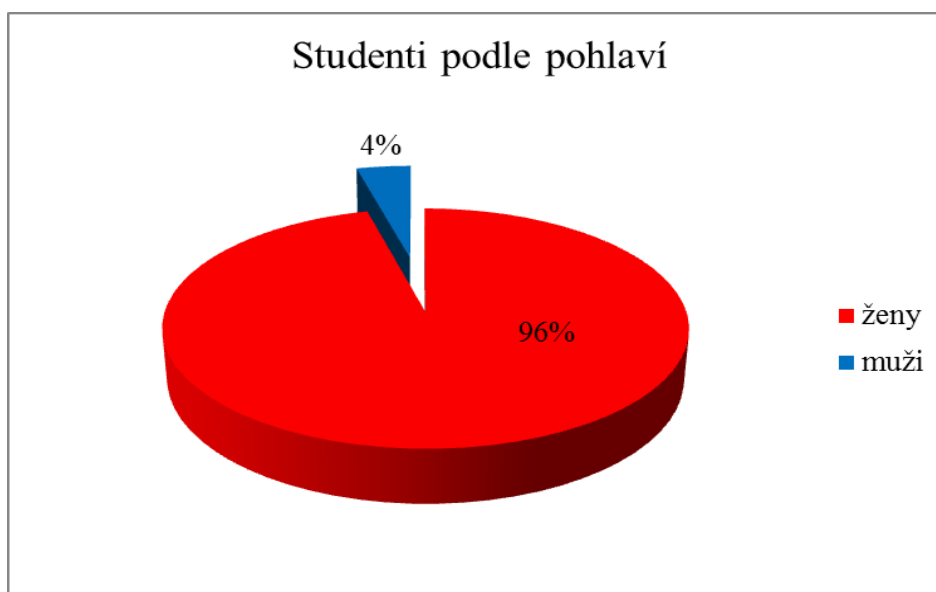
Pro vyhodnocení dotazníku jsem použila deskriptivní metodu bez statistických výpočtů.

8 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT

Otázkou číslo jedna zjišťujeme, jaké je složení posluchačů v poměru muži - ženy.

Studenti podle pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost
ženy	69	96
muži	3	4
celkem	72	100

Tab. 1 – Studenti podle pohlaví

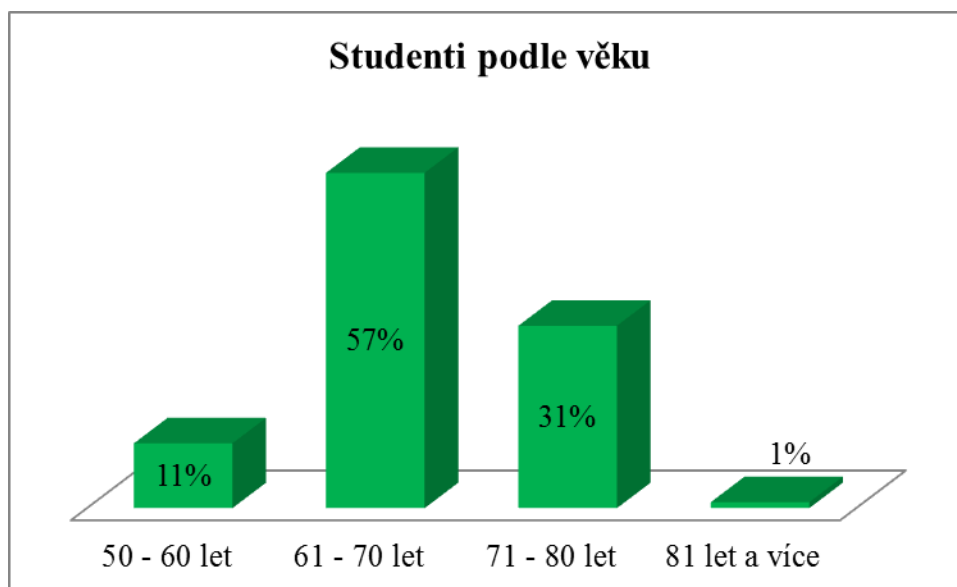
Graf 1 – Studenti podle pohlaví

Výzkum jsme prováděli na fakultě pedagogické a filozofické, takže jsme počítali s větším počtem žen. Při rozhovorech s respondenty, kteří se účastnili U3V i v jiných oborech (např. na přírodovědecké fakultě), jsme zjistili, že mizivý počet mužů posluchačů je ve všech oborech. Tento výzkum nezkoumal důvody, proč se univerzit třetího věku účastní tak málo mužů. Tento problém by si určitě zasloužil samostatný kvalitativní výzkum.

Otázka č. 2 nám dává odpověď na věkové složení posluchačů univerzit třetího věku.

Studenti podle věku	Absolutní četnost	Relativní četnost
50 - 60 let	8	11
61 - 70 let	41	57
71 - 80 let	22	31
81 let a více	1	1
celkem	72	100

Tab. 2 – Studenti podle věku

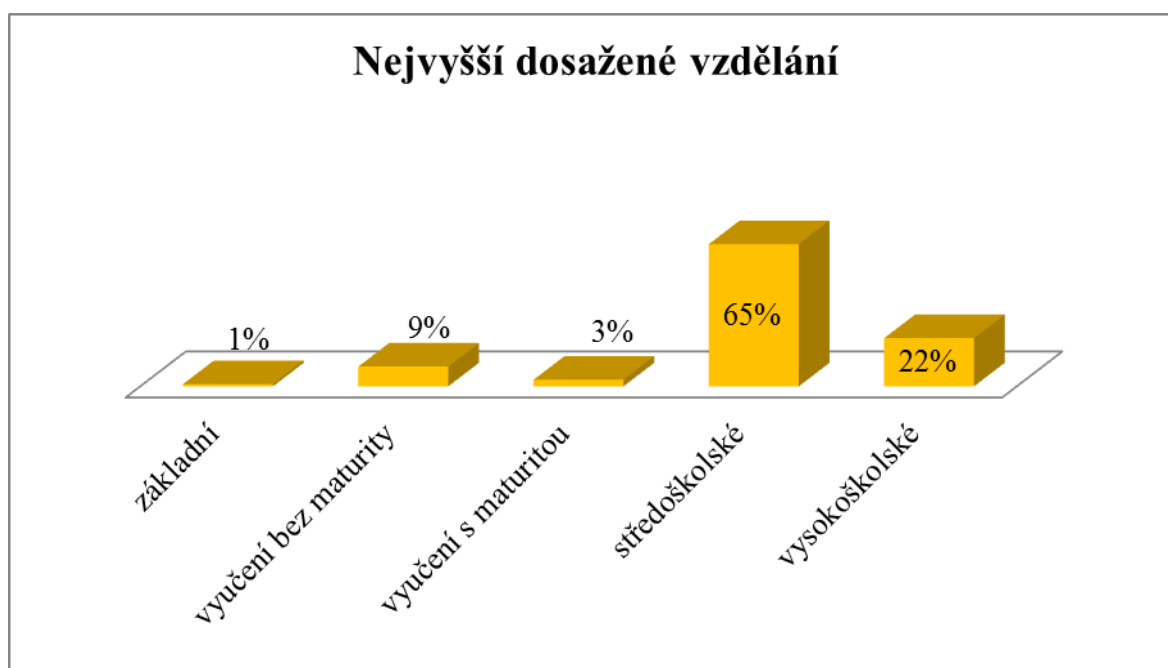
Graf 2 – Studenti podle věku

Nejpočetnější skupinou seniorů studujících na univerzitách třetího věku jsou senioři ve věkové kohortě 61-70 let, což je tzv. rané stáří nebo také **mladí senioři**. V tomto věku jsou senioři již v důchodu, takže mají více volného času. Zároveň jsou však ještě plní sil a nechtějí jen nečinně sedět doma nebo se věnovat jen „podružným“ činnostem. Seniorů ve věku 71-80 let je také poměrně velké množství. Toto zjištění opět odpovídá skutečnosti, že se stále více seniorů těší dobrému fyzickému i psychickému zdraví do vyššího věku.

Ve třetí otázce jsme se dotazovali respondentů na jejich nejvyšší dosažené formální vzdělání. Univerzita třetího věku na Univerzitě Palackého v Olomouci umožňuje studium všem seniorům. Maturitní zkouška není podmínkou.

Nejvyšší dosažené vzdělání	Absolutní četnost	Relativní četnost
základní	1	1
vyučení bez maturity	6	9
vyučení s maturitou	2	3
středoškolské	47	65
vysokoškolské	16	22
celkem	72	100

Tab. 3 – Nejvyšší dosažené vzdělání

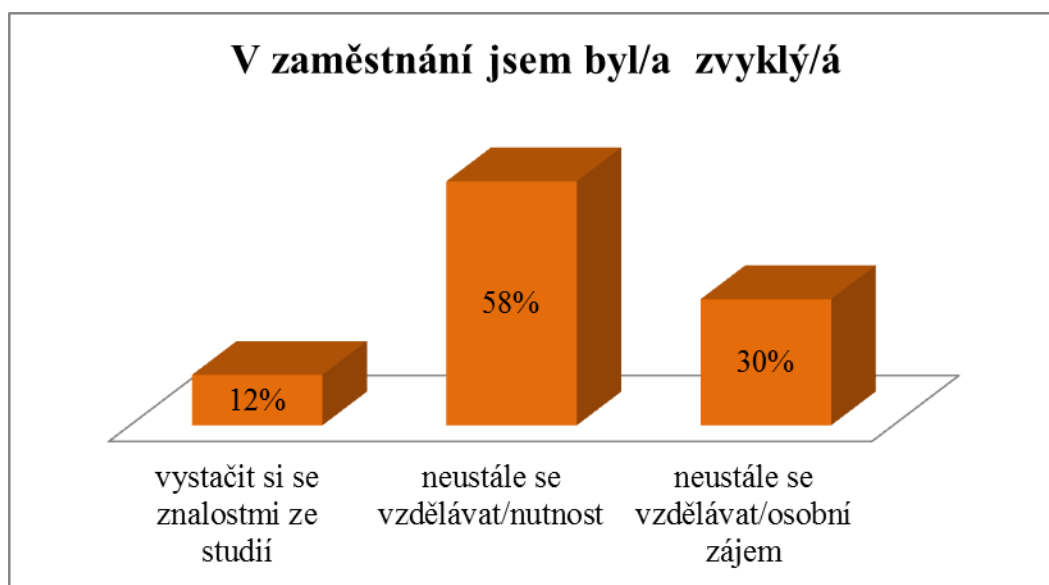
Graf 3 – Nejvyšší dosažené vzdělání

Nejvyšší počet posluchačů studujících na U3V v Olomouci má středoškolské vzdělání. Bez zajímavosti není ani fakt, že 10 % posluchačů nemá maturitní zkoušku. Považuji za správné, že maturitní zkouška není nutná pro studium na U3V.

Otázkou č. 4 jsme se snažili potvrdit předpoklad, že se studia účastní především lidé, kteří byli zvyklí se celý život vzdělávat.

V zaměstnání jsem byl zvyklý/á	Absolutní četnost	Relativní četnost
vystačit si se znalostmi ze studií	9	12
neustále se vzdělávat/nutnost	45	58
neustále se vzdělávat/osobní zájem	23	30
jiné	0	0
celkem	77	100

Tab. 4 – Vzdělávání v zaměstnání

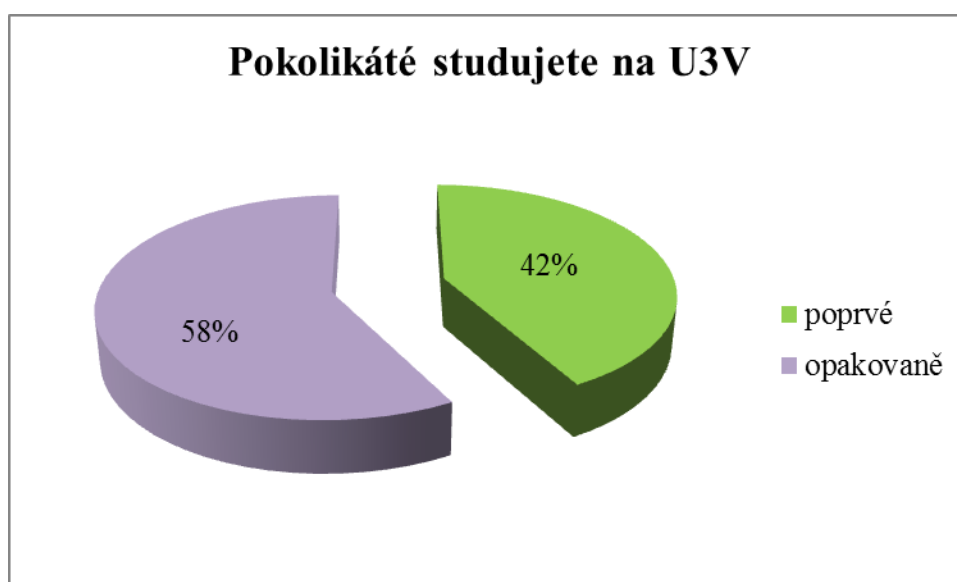
Graf 4 – Vzdělávání v zaměstnání

Výzkum potvrdil předpoklad, že potřebu dalšího vzdělávání mají především senioři, kteří byli zvyklí se během celého života vzdělávat, ať již to byla nutnost nebo osobní zájem.

Pátá otázka nám dává přehled o počtu opakování studia na U3V.

Na U3V studujete	Absolutní četnost	Relativní četnost
poprvé	30	42
opakovaně	42	58
celkem	72	100

Tab. 5 – Opakované studium na U3V

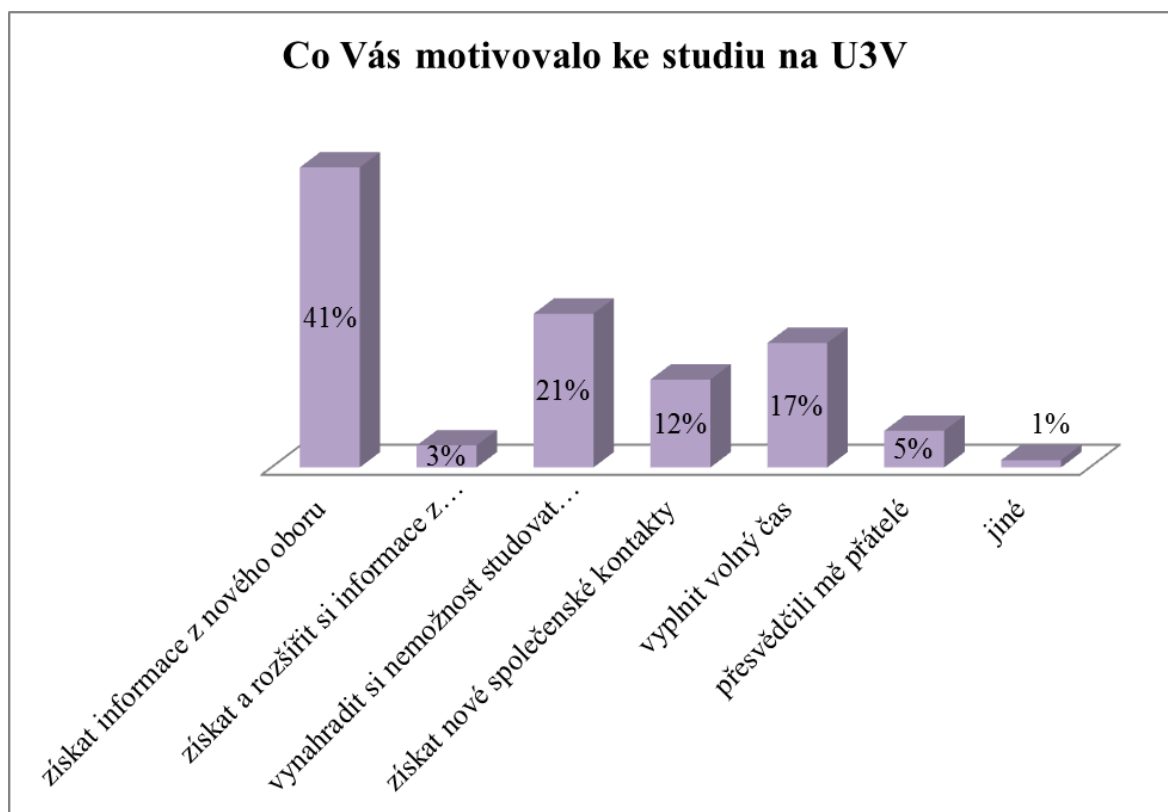
Graf 5 – Opakované studium na U3V

58 % posluchačů U3V studuje opakovaně. Většina posluchačů zkusí nové obory. Z počtu 42 posluchačů, kteří studují opakovaně, studuje 38 % podruhé, 29 % potřetí, 17 % počtvrté, 9 % popáté, 2 % pošesté a 5 % posedmé. Z otázky č. 11 dále vyplývá, že 94 % posluchačů chce ve studiu pokračovat. Dá se tedy říci, že kdo jednou zkusí studovat na U3V, již nechce jinak a stále znovu se ke studiu vrací.

Motivace posluchačů ke studiu na U3V

Co Vás motivovalo ke studiu na U3V	Absolutní četnost	Relativní četnost
získat informace z nového oboru	39	41
získat a rozšířit si informace z oboru, který znám	3	3
vynahradit si nemožnost studovat v minulosti	20	21
získat nové společenské kontakty	12	12
vyplnit volný čas	16	17
přesvědčili mě přátelé	5	5
jiné	1	1
celkem	96	100

Tab. 6 – Motivace ke studiu na U3V

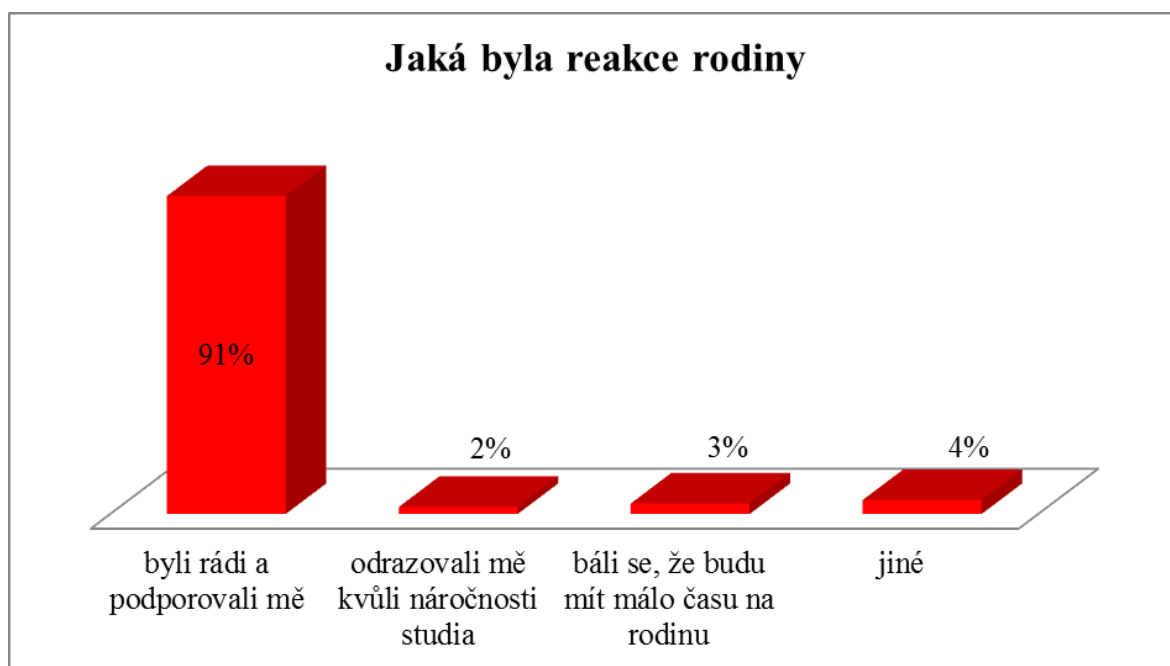
Graf 6 – Motivace ke studiu na U3V

Nejvíce posluchačů motivuje ke studiu na U3V získat nové informace a vynahradit si nemožnost studovat v minulosti. Očekávali jsme, že hlavním motivačním prvkem bude snaha o vyplnění volného času. Tato možnost se objevila až na 3. místě u 17% respondentů.

Reakci rodinných příslušníků na záměr seniorů studovat na U3V jsme zjišťovali v otázce 7.

Jaká byla reakce rodiny	Absolutní četnost	Relativní četnost
byli rádi a podporovali mě	63	91
odrazovali mě kvůli náročnosti studia	1	2
báli se, že budu mít málo času na rodinu	2	3
jiné	3	4
celkem	69	100

Tab. 7 – Reakce rodinných příslušníků

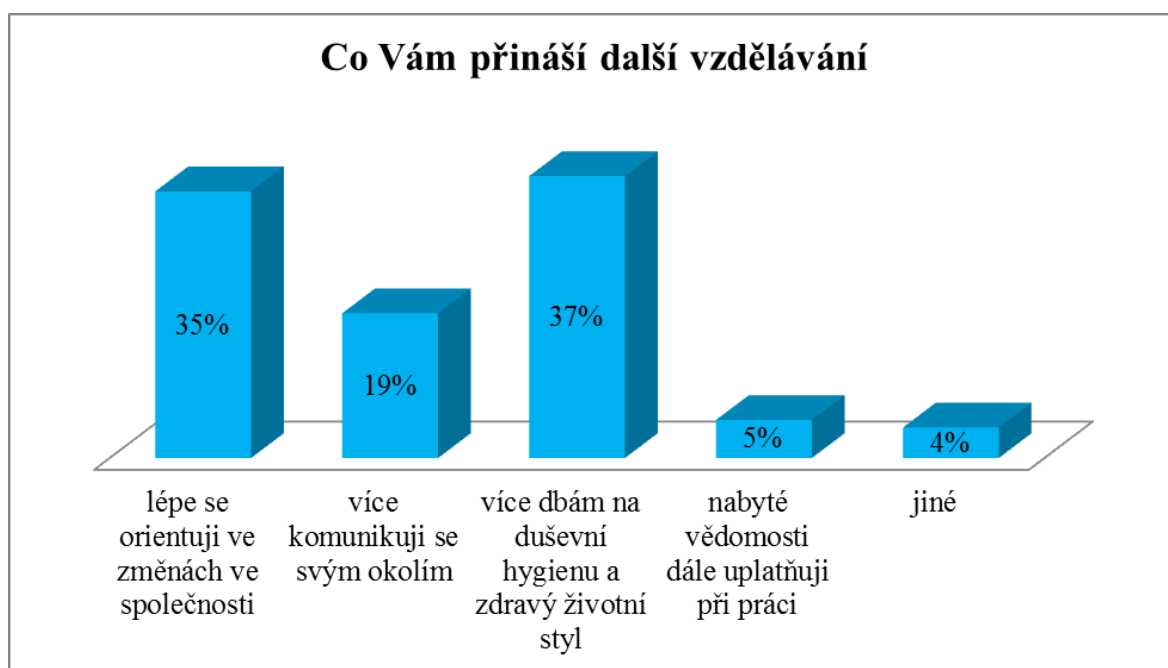
Graf 7 – Reakce rodinných příslušníků

Je potěšitelné, že 91 % rodinných příslušníků podporuje své seniory ve studiu na univerzitě třetího věku. Senioři také hovoří o uznání a zlepšení vztahu se svými vnuky a přiblížení se jejich světu prostřednictvím znalostí, které získali na U3V.

Otázka č. 8 nám dává odpověď na přínos vzdělávání pro seniory.

Co Vám přináší další vzdělávání v životě	Absolutní četnost	Relativní četnost
lépe se orientuji ve změnách ve společnosti	29	35
více komunikuji se svým okolím	16	19
více dbám na duševní hygienu a zdravý životní styl	31	37
nabyté vědomosti dále uplatňuji při práci	4	5
jiné	3	4
celkem	83	100

Tab. 8 – Přínos vzdělávání v životě

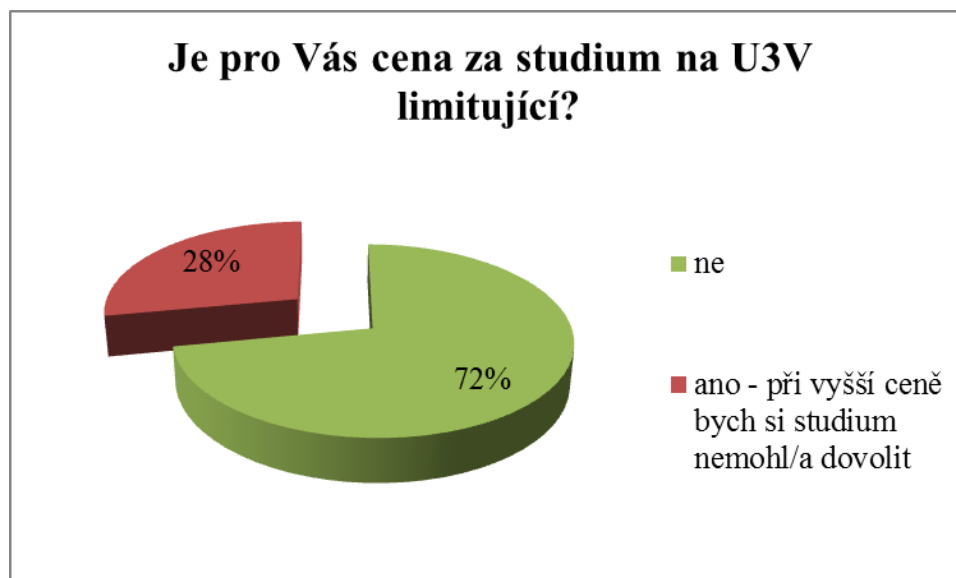
Graf 8 – Přínos vzdělávání v životě

Posluchači U3V se díky přednáškám lépe orientují ve změnách ve společnosti, i když přímo nestudují příslušný obor. Napomáhá k tomu především lepší komunikace se svým okolím a účast na univerzitním životě. Nejvíce posluchačů více dbá na duševní hygienu a zdravý životní styl, což jim zpětně opět zlepšuje kvalitu jejich života.

Otázky č. 9 a 10 spolu velice úzce souvisí, i když mají pro mě překvapivé výsledky.

Je pro Vás cena za studium na U3V limitující?	Absolutní četnost	Relativní četnost
ne	52	72
ano - při vyšší ceně bych si studium nemohl/a dovolit	20	28
celkem	72	100

Tab. 9 – Cena za studium na U3V

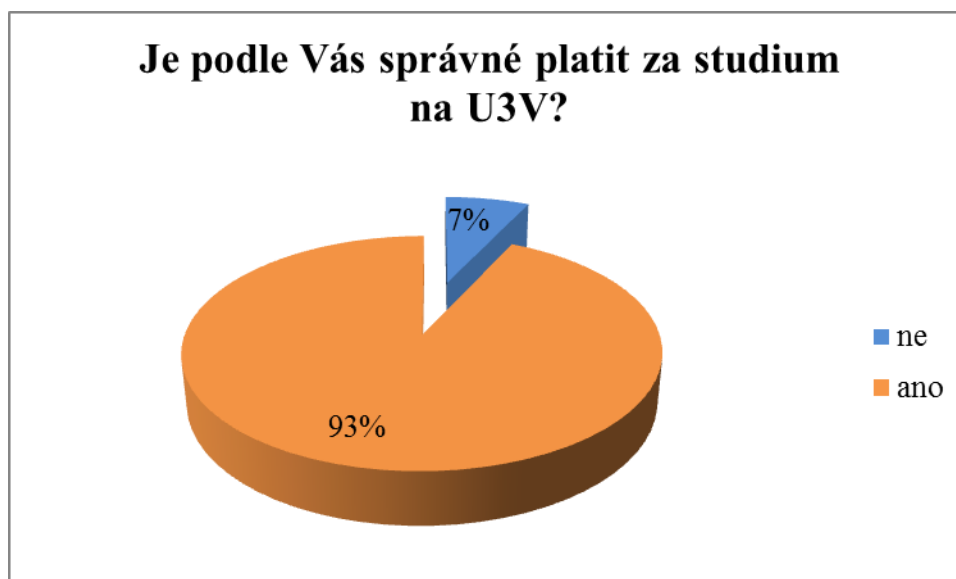

Graf 9 – Cena za studium na U3V

28 % respondentů odpovídá, že je pro ně cena za studium na U3V limitující a při vyšší ceně by si studium nemohli dovolit. Přesto v další otázce uvádí jen 7 % respondentů, že není správné za studium platit. Jako důvod, proč by neměli senioři za studium platit, uvádějí respondenti: „máme bezplatné školství“, „studenti z denního studia také neplatí“, „při současné finanční situaci důchodců je to zatěžující“.

Je podle Vás správné platit za studium na U3V?	Absolutní četnost	Relativní četnost
ne	5	7
ano	67	93
celkem	72	100

Tab. 10 – Je správné platit za studium na U3V

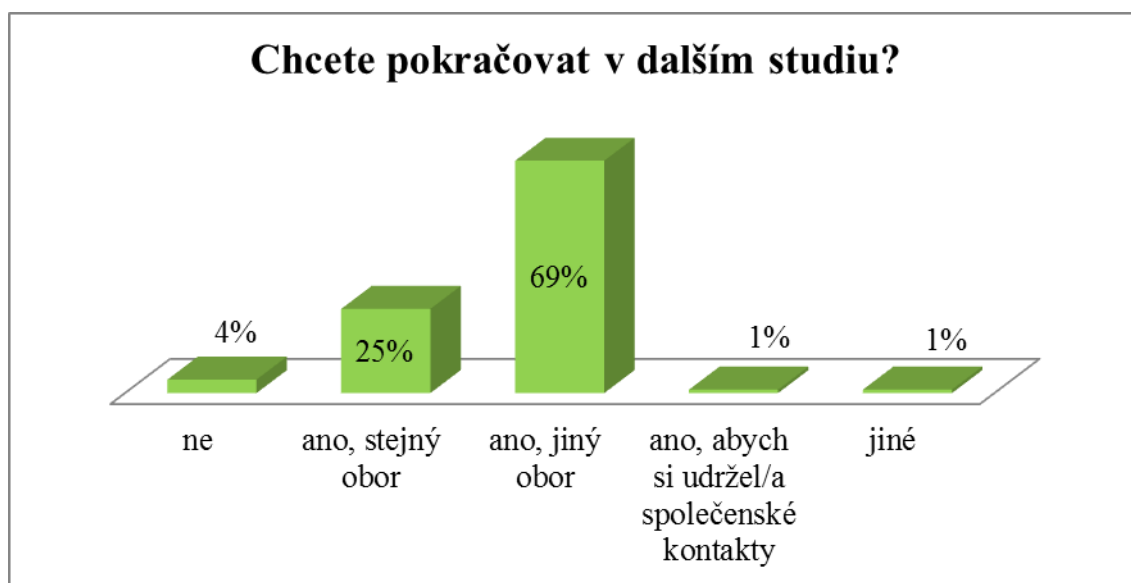
Graf 10 – Je správné platit za studium na U3V

Respondenti, kteří považují za správné platit školné nebo zápisné na U3V uvádějí tyto důvody: „univerzita potřebuje finanční podporu“, „je to školné, které se dá utáhnout“, „je to určitý druh motivace“, „řada lidí nepřistupuje odpovědně k věcem, za které se neplatí“, „za všechno se platí“, „je to kvalifikovaná činnost“, „částečná úhrada nákladů“, „nelze s jistotou předpokládat, že nabyté vědomosti v budoucnu v plném rozsahu uplatním a tak je vrátím“, „studuji pro sebe“, „i UP se musí chovat tržně – úhrady nákladů na provoz atd.“. Přiměřená částka je tedy pro 93 % respondentů naprostou samozřejmostí a většina nevidí důvod, proč by platit neměli.

V další otázce zjišťujeme, zda chtějí posluchači pokračovat v dalším studiu.

Chcete pokračovat v dalším studiu?	Absolutní četnost	Relativní četnost
ne	3	4
ano, stejný obor	18	25
ano, jiný obor	49	69
ano, abych si udržel/a společenské kontakty	1	1
jiné	1	1
celkem	72	100

Tab. 11 – Pokračování v dalším studiu

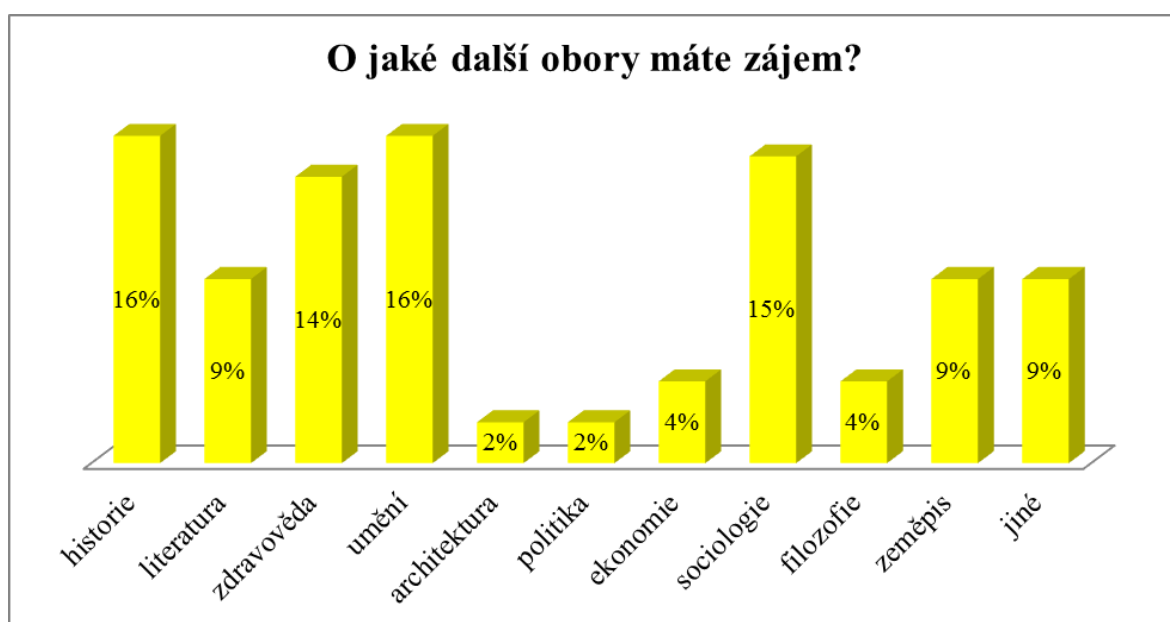
Graf 11 – Pokračování v dalším studiu

Celkem 94 % posluchačů U3V chce i po dokončení oboru, který zrovna studuje, pokračovat dále. 69 % z nich chce vyzkoušet další obor a rozšířit si svoje znalosti a vědomosti, 25 % posluchačů by rádo studovalo stejný obor. Jen pro 1 % respondentů je důvodem k pokračování ve studiu snaha o udržení společenských kontaktů.

V otázce č. 12 jsme se ptali o jaké další obory mají posluchači zájem.

O jaké další obory máte zájem?	Absolutní četnost	Relativní četnost
historie	17	16
literatura	9	9
zdravověda	14	14
umění	17	16
architektura	2	2
politika	2	2
ekonomie	4	4
sociologie	16	15
filozofie	4	4
zeměpis	9	9
jiné	9	9
celkem	103	100

Tab. 12 – Zájem o další obory

Graf 12 – Zájem o další obory

Kromě oborů uvedených v tabulce mají respondenti zájem také o obory astronomie, duchovní vědy, informační technologie, evropské křesťanství, přírodní vědy (v tabulce jsou součástí odpovědi „jiné“)

Poslední uzavřená otázka zjišťovala, zda studium na U3V naplnilo očekávání posluchačů.

Naplnilo studium na U3V Vaše očekávání?	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	66	92
ne	0	0
částečně	6	8
celkem	72	100

Tab. 13 – Naplnění očekávání

Graf 13 – Naplnění očekávání

Pro univerzitu je určitě dobrou zprávou, že ani jeden posluchač neodpověděl, že studium nenaplnilo jeho očekávání. Pouze 8 % respondentů odpovědělo „částečně“. K důvodům částečné nespokojenosti patří: „různá úroveň lektorů, příliš teoretické, více zaměřit na praxi“, „neměli by se k nám chovat jako k důchodcům“, „nesystematické vzdělávání“, „U3V by mohla být i 2x týdně nebo delší časově“.

Otázky č. 14 a 15 jsou otevřené. Posluchači měli možnost vyjádřit, s čím byli nejvíce a nejméně spokojeni. Z celkového počtu 72 respondentů vyplnilo otázku **S čím jste byl/a při studiu nejméně spokojen/a** 15 posluchačů. Ostatní otázku buď proškrtli nebo napsali, že byli se vším spokojeni, příp. že nemají žádné výhrady. Pro ukázkou vybírám tyto odpovědi:

- „nejsme staří, ale dospělí, a tak bychom byli rádi, kdyby se tak s námi zacházelo“,
- „přednášky některých studentů“,
- „neprofesionální úroveň některých lektorů“,
- „s krátkou vyučovací dobou – mohla by být o 1 hodinu delší“,
- „s některými tématy, která jsem nepovažovala za nejvhodnější pro studenty – seniory“,
- „jsem překvapena, jak všichni po vyučování spěchají domů a jsme málo vstřícné k sobě, v našem věku jsme dost otažití; pomohly nám v minulosti společné celodenní exkurze“,
- „nekonkrétním výkladem“,
- „prostředím, ve kterém se přednášelo – konkrétně ve vlastivědném muzeu, které se roky rekonstruovalo“.

Jedna odpověď mě i pobavila: „**Byla** není správně pro mne, ale **jsem** nespokojena. S povinností napsat kolokviální práci a to dokonce na asi 5 stran. Bude pro mne **obtížné** vybrat téma a zbavit se dojmu, že pokud to někdo bude nucen číst, bude pochybovat o mém zdravém rozumu.“

Na otázku **S čím jste byl/a při studiu nejvíce spokojen/a** odpověděli téměř všichni respondenti (jen asi 5 respondentů nemělo potřebu se k této otázce vyjádřit). Nejčastěji se opakovala odpověď:

- „byla jsem spokojena se vším“,
- „s přístupem přednášejících“,
- „s vysokou úrovní přednášek a přednášejících“,
- „vstřícnost a odbornost přednášejících“.

Z dalších odpovědí vybírám:

- „s paní profesorkou, která nás uměla stáhnout do historie; s panem profesorem, který hodně věděl a uměl to předat“,
- „nabyla jsem vědomosti, které jsem i několikrát při diskusích upotřebila“,
- „s prostorem ke komunikaci“,
- „se srozumitelnými výklady přednášejících a jejich přístupem k naší věkové kategorii“,
- „dostala jsem se mezi vzdělané lidi“,
- „škola je pro mě život a inspirace; přednášky velmi zajímavé, inspirující; setkání s novými poznatky a lidmi“,
- „možnost se ve škole setkat s mladými lidmi – žádná izolace třetího věku“,
- „nebylo přednášky, která by mě něčím neoslovila“,
- „s kolektivem, s celkovým přínosem studia“,
- „příjemné prostředí školy, profesionální a sympatická péče o studenty U3V ze strany vedení fakulty“,
- „s psychologickými přednáškami, které byly dotažené do praxe“.

8.1 Srovnání výsledků a výzkumných otázek

Hlavní výzkumnou otázku jsme formulovali takto:

Co motivuje seniory ke studiu na univerzitě třetího věku?

V motivaci se na prvním místě umístila odpověď **a) získat nové informace**. Tato odpověď se v dotazníku objevila 39x, což je **41 %**. Druhá v pořadí se objevila odpověď **c) vy-nahradit si nemožnost studovat v minulosti**. Četnost této odpovědi je 20, to odpovídá **21%**. Odpověď „**vyplnit volný čas**“ jako hlavní motivace ke studiu zazněla 16x. Tato hodnota je **17 %**.

Dílčí výzkumné otázky:

Jaká je nejpočetnější skupina seniorů studujících na U3V?

Nejpočetnější skupina seniorů je ve věku **61-70 let**, což je z celkového počtu 72 respondentů 41 = **57 %**. Další nejpočetnější skupinou jsou senioři ve věku **71-80 let**. (22 respondentů = **31 %**).

Jaký je názor seniorů na placení školného na U3V?

67 respondentů (**93 %**) si myslí, že je správné za studium na U3V platit.

Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání seniorů studujících na U3V?

Ze 72 respondentů je 47 **středoškoláků (65 %)** a 12 **vysokoškoláků (22 %)**. Zde jsme potvrdili i pravidlo, že dalšímu vzdělávání se věnují vzdělaní lidé. Lidé bez většího vzdělání nemívají o vzdělávání všeobecně příliš velký zájem.

Jaký postoj mají rodinní příslušníci ke studiu svých seniorů na U3V?

63 respondentů (**91 %**) odpovědělo, že rodinní příslušníci byli rádi a podporovali je v úmyslu začít studovat na U3V.

9 SHRnutí A DOPORUČENÍ

Výsledky výzkumu byly v některých bodech překvapivé, celkově velmi zajímavé. Snaha o vyplnění volného času stojí v motivačních činitelích až na 3. místě. Hlavním motivem je touha seniorů získat nové informace a nemožnost studovat v předešlé době. Z toho důvodu bych doporučila Univerzitě třetího věku na UP Olomouc zachovat možnost studovat na U3V všem seniorům, bez nutnosti maturitního vysvědčení. Mnoho seniorů studuje právě proto, že v minulosti neměli možnost studovat, a to ani na střední škole.

Dále bych doporučila provést výzkum mezi posluchači U3V, ale i mezi ostatními seniory, proč je tak málo studentů – mužů. Co může univerzita udělat pro to, aby začalo studovat více mužů?

V dotazníku se objevil také názor, že by bylo dobré omezit počet možností opakovaného studia stejného oboru. V situaci, kdy univerzity musí odmítat zájemce pro omezenou kapacitu studoven, je opravdu na místě se nad tímto problémem zamyslet.

UP Olomouc nabízí poměrně širokou škálu oborů, které se dají na U3V studovat. Hlavním přínosem studia na U3V je pro 35 % respondentů lepší orientace ve změnách ve společnosti. Proto by mělo být maximum přednášek provázáno s praxí a společenské vědy by měly akceptovat a vysvětlovat současné dění ve společnosti.

Většina respondentů považuje za správné platit za studium na U3V, ale pro 28 % je cena za studium limitující. Proto je vhodné poplatek (školné, zápisné) zachovat, ale velmi dobře zvážit, jaká částka je ještě akceptovatelná.

Celkově dopadly výsledky výzkumu velmi dobře a pro Univerzitu třetího věku na UP Olomouc je tento výzkum skvělou vizitkou.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsme se zabývali vzděláváním seniorů na univerzitách třetího věku. Toto téma jsem si vybrala, protože bych se ráda v budoucnu v této oblasti pohybovala. V teoretické části jsem jen stručně nastínila hlavní problémy stárnutí, vzdělávání seniorů a motivace. O stárnutí je napsáno mnoho knih a dá se na ně pohlížet z mnoha úhlů. Já jsem se na stáří záměrně dívala z jeho lepší stránky a vybírala autory s pozitivním pohledem na změny provázející stárnutí a stáří. Jaký „podzim života“ člověk prožije, záleží z velké části na každém jednotlivci. Jsou věci genetické, zdravotní, ekonomické i sociální, které se ovlivňují jen stěží. Ale mnoho věcí ovlivnit jde. Především přístupem k vlastnímu životu. Nečekejme, co nám stáří přinese, připravujme se na stáří včas a poctivě.

Do seniorského věku je výhodné vstupovat se správným životním stylem. Metabolismus se někdy od 40. roku života zpomaluje. Proto je vhodné pomalu snižovat stravovací dávky a nezanedbávat pohyb. Nejpřirozenějším pohybem pro člověka je chůze. Procházka v jakémkoliv počasí člověka probudí a povzbudí k další aktivitě.

Člověk by se měl na důchod připravit také ekonomicky. Naše politická scéna se bohužel zaměřuje vždy jen na své volební období a nikomu se nechce do nepopulárních kroků. Přitom je už mnoho let jasné, že bez ekonomické reformy nebude mít na dnešní střední generaci kdo pracovat. My, jako budoucí senioři, bychom neměli spoléhat na dávky, které možná dostaneme, ale je vhodné již od mladšího středního věku myslet a spořit na důchod. Dříve se o své seniory starala i po ekonomické stránce rodina. V dnešní době to někdy není možné, někdy chybí vůle. Proto se doporučuje před vstupem do důchodového věku minimalizovat nezbytné životní náklady, tzn. bydlet nejlépe ve vlastním bytě (domě), mít nové spotřebiče a pokud možno nemít dluhy. Pak se dá i s malými příjmy žít spokojený a kvalitní život. Ekonomický pohled na stáří do naší práce sice nepatří, ale velice úzce s kvalitou života souvisí.

Empirická část této práce se týká sociální oblasti stáří. Vzdělávání a naplnění volného času je důležitou součástí kvality života. Pokud je člověk aktivní, zajímá se o nové věci a má zájem stýkat se s lidmi, je spokojenější a má radost ze života.

Hlavním výzkumným problémem bylo zjistit, co motivuje seniory ke studiu na U3V. Pro mě bylo překvapivé zjištění, že hlavním motivačním prvkem je **získat informace z nového oboru**. Vzhledem k velké popularitě U3V v posledních letech bylo podobných výzkumů

provedeno již několik. Přesto jsou výsledky výzkumu přínosné a dá se na nich stavět při dalším rozvoji univerzit třetího věku.

Já osobně jsem měla ze samotného výzkumu velmi dobrý pocit. Dalo se předpokládat, že senioři, kteří se účastní přednášek na U3V, budou trochu jiní, než je obvyklý obrázek. Přesto jsem byla velmi mile překvapena. Posluchači, se kterými jsem měla možnost se v rámci výzkumu setkat, byli velmi milí, vstřícní, vzdělaní (což neznamená jen formální vzdělání) a živě se zajímali o vše kolem sebe. Jak jsem již psala výše, ráda bych v budoucnu pracovala na U3V jako organizační pracovník. Tato práce je smysluplná, potřebná a člověk se setkává sice se starší generací, ale s lidmi pozitivními a plnými života. Také jsem se začala těšit na své vlastní stáří, až i já budu studentkou univerzity třetího věku.

Stáří nemá být koncem života, nýbrž jeho korunou.

André Repond

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ADAMEC, Petr, 2010. *Univerzita třetího věku 1999-2010*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5156-0
- [2] ADAMEC, Petr a David KRYŠTOF. 2011. *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky. ISBN 978-80-210-5640-4
- [3] BOČKOVÁ, Věra, 2002. *Vzdělávání – průvodní jev života*. Olomouc: Vydavatelství UP. ISBN 80-244-0441-9
- [4] CAKIRPALOGLU, Panajotis, 2012. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: GRADA. ISBN 978-80-247-4033-1
- [5] Český statistický úřad. <http://www.czso.cz> [online]. © 2013 [cit. 2013-03-22].
Dostupné z: http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0101.pdf
- [6] ČORNANIČOVÁ, Rozália, 1998. *Edukácia seniorov*. Bratislava: Vydavateľstvo UK. ISBN 80-223-1206-1
- [7] GIDDENS, Anthony, 1999. *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-124-4
- [8] GRUSS, Peter, 2009. *Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-605-6
- [9] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: GRADA. ISBN 978-80-247-1369-4
- [10] MÜHLPACHR, Pavel, 2009. *Gerontopedagogika*. Vyd.2. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5029-7
- [11] NAKONEČNÝ, Milan, 1997. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0592-7
- [12] ORT, Jiří, 2004. *Kapitoly ze sociologie stáří*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
- [13] PALÁN, Zdeněk, 2002. *Základy andragogiky*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského
- [14] PUNCH, Keith, 2008. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-468-7

- [15] ŘÍČAN, Pavel, 2007. *Psychologie osobnosti*. Vyd.5. Praha: GRADA. ISBN 978-80-247-1174-4
- [16] STUART-HAMILTON, Ian, 1999. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-274-2
- [17] ŠIPR, Květoslav, 1997. *Jak zdravě stárnout*. Rosice u Brna: Gloria. ISBN 80-901834-1-7.
- [18] VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika
ČVUT	České vysoké učení technické
ČZU	Česká zemědělská univerzita
DFJP	Dopravní fakulta Jana Pernera
FPBT	Fakulta potravinářské a biochemické technologie
ICV	Institut celoživotního vzdělávání
KLAS	Klub aktivního stáří
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MU	Masarykova univerzita
TUL	Technická univerzita Liberec
U3V	Univerzita třetího věku
UHK	Univerzita Hradec Králové
UJEP	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
UK	Univerzita Karlova
UP	Univerzita Palackého
UTB	Univerzita Tomáše Bati
VFU	Veterinární a farmaceutická univerzita
VŠB – TUO	Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
VŠE	Vysoká škola ekonomická
VŠCHT	Vysoká škola chemicko-technologická
VŠPJ	Vysoká škola polytechnická Jihlava
VUT	Vysoké učení technické
WHO	World Health Organisation – Světová zdravotnická organizace
ZČU	Západočeská univerzita

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 – Studenti podle pohlaví

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 1 – Jste muž/žena.

Tab. 2 – Studenti podle věku

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 2 – Váš věk je

Tab. 3 – Nejvyšší dosažené vzdělání

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 3 – Vaše nejvyšší dosažené vzdělání je

Tab. 4 – Vzdělávání v zaměstnání

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 4 – V předchozím zaměstnání jsem byl/a zvyklá/ý

Tab. 5 – Opakované studium na U3V

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 5 – Na U3V studujete

Tab. 6 – Motivace ke studiu na U3V

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 6 – Co Vás motivovalo ke studiu na U3V?

Tab. 7 – Reakce rodinných příslušníků

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 7 – Jaká byla reakce rodiny na Váš záměr studovat na U3V?

Tab. 8 – Přínos vzdělávání v životě

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 8 – Co Vám přináší další vzdělávání v životě?

Tab. 9 – Cena za studium na U3V

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 9 – Je pro Vás cena za studium na U3V limitující?

Tab. 10 – Je správné platit za studium na U3V

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 10 – Je podle Váš správné platit za studium na U3V?

Tab. 11 – Pokračování v dalším studiu

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 11 – Chcete pokračovat v dalším studiu?

Tab. 12 – Zájem o další obory

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 12 – O jaké další obory máte zájem?

Tab. 13 – Naplnění očekávání

Popisuje data, která byla získána otázkou č. 13 – Naplnilo studium na U3V Vaše očekávání?

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – Studenti podle pohlaví

Znázorňuje data z tabulky 1

Graf 2 – Studenti podle věku

Znázorňuje data z tabulky 2

Graf 3 – Nejvyšší dosažené vzdělání

Znázorňuje data z tabulky 3

Graf 4 – Vzdělávání v zaměstnání

Znázorňuje data z tabulky 4

Graf 5 – Opakované studium na U3V

Znázorňuje data z tabulky 5

Graf 6 – Motivace ke studiu na U3V

Znázorňuje data z tabulky 6

Graf 7 – Reakce rodinných příslušníků

Znázorňuje data z tabulky 7

Graf 8 – Přínos vzdělávání v životě

Znázorňuje data z tabulky 8

Graf 9 – Cena za studium na U3V

Znázorňuje data z tabulky 9

Graf 10 – Je správné platit za studium na U3V

Znázorňuje data z tabulky 10

Graf 11 – Pokračování v dalším studiu

Znázorňuje data z tabulky 11

Graf 12 – Zájem o další obory

Znázorňuje data z tabulky 12

Graf 13 – Naplnění očekávání

Znázorňuje data z tabulky 13

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA PI – Seznam univerzit třetího věku v ČR (11 stran)

PŘÍLOHA PII – Rozvrhy U3V na UP Olomouc (2 strany)

PŘÍLOHA PIII – Dotazník (4 strany)

PŘÍLOHA P I: SEZNAM UNIVERZIT TŘETÍHO VĚKU V ČR (11 STRAN)

Česká zemědělská univerzita v Praze

Vzdělávání seniorů na České zemědělské univerzitě v Praze bylo zahájeno v akademickém roce 1990/1991 kurzem *Člověk, zemědělství a příroda* na tehdejší Agronomické fakultě. O dva roky později se připojila Lesnická fakulta kurzem *Člověk a les* a během několika dalších let se do seniorského vzdělávání zapojily všechny fakulty a instituty univerzity.

V současné době mají posluchači U3V možnost získávat nové poznatky z oblasti ekonomické, agronomické, lesnicko-krajinářské, technické, dále z oblasti zemědělství a ekonomiky tropů a subtropů i z oblasti vzdělávání. Všechny programy jsou zatím čtyřsemestrové, vyjma programu *Lesy a dřevo*, který byl experimentálně spuštěn v délce pěti semestrů v akademickém roce 2008/2009. Do budoucna se na ČZU počítá s programy čtyř až šesti semestrovými. Vedle dlouhodobých programů zakončených závěrečným testem a slavnostní promocí jsou na ČZU realizovány krátkodobé kurzy. Účastníci získávají osvědčení o jejich absolvování bez slavnostní promoce. (Hanušová, Nehodová in Adamec, Kryštof, 2011, s. 30)

České vysoké učení technické v Praze

České vysoké učení technické v Praze (ČVUT) jako jedna z nejstarších technických univerzit v Evropě nabízí na svých osmi fakultách a ve čtyřech vysokoškolských ústavech odborné kurzy pro občany vyššího věku, kterým byl již přiznán starobní důchod a nejsou už aktivní v pracovní oblasti. Nabízené kurzy jsou především z oblasti technických věd – stavebnictví, strojírenství, elektrotechniky, jaderného inženýrství, biomedicínského inženýrství - , ale také z oblasti jazykového vzdělávání a zdravého sportování.

Kurzy na ČVUT jsou organizovány různým způsobem. Některé kurzy jsou pouze jednosemestrální, několik je připraveno jako dvou a více semestrální. Uskutečňují se většinou jednou týdně ve dvouhodinovém výukovém bloku na pracovištích fakult – buď ve vyhrazených počítačových učebnách, nebo specializovaných laboratořích.

Nejžádanější a nejnavštěvovanější jsou kurzy počítačové gramotnosti. Seznámení s prací s počítačem a následně se souvisejícími moderními technologiemi seniorům umožní využívat nové elektronické komunikační prostředky – internet, elektronickou poštu. Prostřednictvím počítače se naučí zpracovávat digitální fotografie.

Absolventi získávají po ukončení kurzu Osvědčení o absolvování, které je jim předáno při slavnostní promoci v reprezentativních prostorách ČVUT v Betlémské kapli. Mnozí senioři se později vracejí na stejné fakulty, aby zde dále pokračovali ve studiu, řada z nich volí kurzy s odlišnou tematikou. (Dubnová, Mannová in Adamec, Kryštof, 2011, s. 33)

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Historie Univerzity třetího věku na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích začíná v roce 1991 na Fakultě zdravotně sociální. Vznik fakulty iniciovaný pracovníky nemocnice III. typu, tj. fakultního s patnáctiletou zkušeností s výchovou mediků, postgraduálním vzdáváním lékařů a středních zdravotnických pracovníků ve spolupráci s lékařskými fakultami Univerzity Karlovy v Praze a Plzni, určil její zdravotnickou orientaci.

První studijní obor *Péče o člověka a jeho zdraví* otevřela univerzita v akademickém roce 1992/1993. Nabídla seniorům šesti semestrový zdravotně sociální program s tříhodinovou dotací přímé výuky a dvěma hodinami konzultací týdně („seniorský čtvrtek“), s povinnostmi plnit zápočty a dílčí zkoušky, v závěru studia vypracovat a obhájit absolventskou práci. (Šemberová in Adamec, Kryštof, 2011, s. 37)

Masarykova univerzita

Již první cyklus Univerzity třetího věku Masarykovy univerzity byl koncipován jako tříletý. Byl zahájen 28.11. 1990 přednáškou rektora prof. Jelínka nazvanou T.G. Masaryk.

Do prvního ročníku se přihlásilo přes 130 zájemců. Přednášky se konaly v prostorách Lékařské fakulty MU (dnes budova Fakulty sociálních studií) a probíhaly v týdenních intervalech každou středu v pozdních odpoledních hodinách. Z tematického hlediska byl první ročník dosti pestrý: převažovaly přednášky z oblasti medicíny (zejména geriatric) a přírodních věd. Byla však zastoupena také psychologie, sociologie, filozofie, religionisti-

ka, bohemistika, historie a věda o umění. V průběhu prvního ročníku odeznělo 22 přednášek, polovinu z nich přednesli plně kvalifikovaní vysokoškolští pedagogové.

Zájem seniorů o tuto formu vzdělávání neustále roste, zatímco v roce 2001 navštěvovalo Univerzitu třetího věku na Masarykově univerzitě 500 posluchačů, v akademickém roce 2010/2011 jich bylo přes 1700.

V současné době může být účastníkem programu U3V osoba, která dosáhla věku potřebného pro přiznání starobního důchodu a má úplné středoškolské vzdělání s maturitou. Přihlášky do jednotlivých kurzů U3V se podávají na speciálním formuláři nebo elektronicky. Účastník je povinen uhradit zápisné, jehož výši pro každý akademický rok nebo semestr stanoví příslušný prorektor. Pro akademický rok 2011/2012 bylo zápisné stanoveno ve výši 700 Kč za akademický rok. (Adamec in Adamec, Kryštof, 2011, s. 40-42)

Mendelova univerzita v Brně

Vznik Univerzity třetího věku na Mendelově univerzitě v Brně (MENDELU) se datuje od roku 2003 a souvisí se založením Institutu celoživotního vzdělávání (ICV). Institut celoživotního vzdělávání vznikl v červnu roku 2003, předmětem jeho činnosti byla příprava a realizace kurzů celoživotního vzdělávání na celouniverzitní úrovni. Již v roce 2003 se Mendelova univerzita v Brně přihlásila k členství v Asociaci univerzit třetího věku v ČR.

Cyklus přednášek základního tříletého cyklu je členěn do čtyř tematických bloků, z nichž každý zahrnoval témata vzdělávacích programů jednotlivých fakult univerzity, tj. Agronomické fakulty, Lesnické a dřevařské fakulty, Provozně ekonomické fakulty, Zahradnické fakulty a v kalendářním roce 2008 nově vzniklé Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií. (Loukotová, Máchal in Adamec, Kryštof, 2011, s. 45)

Slezská univerzita v Opavě

Slezská univerzita v Opavě, která vznikla v roce 1991, považuje celoživotní vzdělávání, a tedy rovněž Univerzitu třetího věku, za neoddělitelnou součást svého poslání. V tom ji posiluje i vědomí dlouhodobého úsilí o založení vysokého učení ve Slezsku, které v našem regionu existuje již od šedesátých let 19. století. Pod odbornou gescí Masarykovy univerzity vznikly dvě fakulty, jež záhy vytvořily základ nové vysoké školy, potvrzují, že počáteční

spojení Opavy s Karvinou, později posílené i o Krnov, funguje a má svou dynamiku. To se projevuje také při organizaci Univerzity třetího věku. Jestliže v polovině devadesátých let začínala s nemnoha desítkami posluchačů, nyní je už počítá na stovky. (Kalivodová, Komendová, Sikorová in Adamec, Kryštof, 2011, s. 48)

Technická univerzita v Liberci

Před vznikem univerzit třetího věku byly na českých vysokých školách realizovány přednášky pro veřejnost (zejména starší občany). Na Technické univerzitě v Liberci (TUL) tomu nebylo jinak. Univerzita třetího věku Technické univerzity v Liberci vznikla na Pedagogické fakultě. Výuka byla zahájena v letním semestru akademického roku 1998/1999. Po pilotním prvním semestru bylo již na podzim roku 1999 nabídnuto specializované studium pro seniory. Ti si mohli vybrat jeden z ucelených tří- až čtyřsemestrálních studijních programů a k tomu si mohli vybrat maximálně 2 jednosemestrální kurzy. Postup do dalšího semestru byl podmíněn složením zkoušek nebo potvrzením účasti na zapsaných přednáškách. O přijetí na U3V TUL se již mohli ucházet pouze občané starší 50 let, v následujícím roce ještě přibyla podmínka ukončeného středoškolského vzdělání s maturitou. V současné době U3V TUL nabízí základní obory, nástavbové obory a provozuje Klub studujících a absolventů U3V TUL. Základní obory rozvržené na 3-5 let studia seniorům nabízejí ucelený obrázek o zvoleném tématu. Studující ve zvoleném oboru navštěvuje 1 povinný a maximálně 3 volitelné předměty v semestru. (Pacltová in Adamec, Kryštof, 2011, s. 52-54)

Univerzita Hradec Králové

Počátky vzdělávání seniorů na Univerzitě Hradec Králové (UHK) lze sledovat již od roku 1984. Prvotní impuls vzešel od pobočky Československého červeného kříže v Kolíně, která se chtěla zapojit do vzdělávání seniorů a potřebovala svou činnost zaštitit vysokou školou. Její zástupci se obrátili na Pedagogickou fakultu s žádostí o spolupráci. Organizační záležitosti včetně propagace výuky náležely do kompetence Červeného kříže, Pedagogická fakulta převzala odbornou garanci výuky. Vznik Univerzity třetího věku není možné vztáhnout ke konkrétnímu datu, neboť nebyla nikdy ustanovena formálním aktem. Vyvinula se spontánně z potřeby vzdělávat seniory. V současné době je jednou z atraktivních forem celoživotního vzdělávání. Tříleté programy jsou určeny pro posluchače s hlubším zá-

jmem o danou problematiku. Výuka se koná ve stejném rozsahu jako u studentů prezenčního studia (13 týdnů, celkem 26 hodin), obsahuje přednášky, semináře a cvičení a je zakončena atestací. Krátkodobé kurzy jsou zaměřeny zejména na výuku počítačové gramotnosti pro začátečníky a pro pokročilé, jazyků a na výtvarné a textilní techniky. (Musilová in Adamec, Kryštof, 2011, s. 56-58)

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

Univerzita třetího věku při Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (U3V UJEP) vznikla v roce 1994. V současné době jsou studijní běhy U3V UJEP dvouleté. Ve shodě s vysokoškolským způsobem studia jsou základní organizační formy výuky U3V přednáška, seminář, cvičení a exkurze. Na výuce se podílejí jednotlivé součásti UJEP, přednášky jsou prezentovány akademickými pracovníky UJEP.

Každý zájemce o vzdělávání na U3V má právo zapsat si neomezený počet kurzů, které jsou pro daný semestr vypsány. Pro splnění podmínek a udělení Osvědčení o absolvování studia U3V je podmínkou zapsání a splnění minimálně 2 kurzů každý semestr. Každý kurz je zakončen zápočtem. Průměrně se frekventanti U3V účastní dvou až tří kurzů za semestr. Největší zájem je o humanitně zaměřené kurzy přednáškového typu. (Koutská in Adamec, Kryštof, 2011, s. 59-62)

Univerzita Karlova v Praze

V současné době má Univerzita Karlova v Praze (UK) celkem 17 fakult a výuka pro seniory, označovaná jako Univerzita třetího věku, probíhá na 14 z nich. Katalog kurzů U3V, který každoročně připravuje Informačně-poradenské centrum UK, obsahuje pro akademický rok 2011/2012 nabídku 84 kurzů v délce nejčastěji dva semestry, ale např. *Psychologie pro všední den* na Filozofické fakultě má 6 semestrů. Právě tato fakulta nabízí nejvíce kurzů a vyhradila pro ně každý pátek prakticky všechny kapacity svých poslucháren. Počet registrovaných studujících seniorů na UK dosahuje téměř pět tisíc, řada z nich si však zapisuje více než jeden kurz, a to i na různých fakultách. Stejně jako na jiných vysokých školách jsou studující senioři účastníky celoživotního vzdělávání, U3V se řídí Řádem celoživotního vzdělávání na UK (z r. 1999) a obdobnými řády na jednotlivých fakultách. Karlova univerzita je největším poskytovatelem seniorského vzdělávání formou U3V v České re-

publice. Tohoto stavu však bylo dosaženo teprve postupně během 25 let existence U3V na UK. Začátky v roce 1987 jsou spojeny se jménem prof. MUDr. Vladimíra Pacovského, DrSc., který svým vlivem tento typ vzdělávání za tehdejší společenské situace dokázal prosadit. (Drlíková in Adamec, Kryštof, 2011, s. 64)

Univerzita Palackého v Olomouci

Historie českého univerzitního seniorského vzdělávání se začíná psát právě v Olomouci a v Praze, kde byly v roce 1986 založeny jedny z prvních univerzit třetího věku v naší republice. Vznik těchto univerzit byl úzce spojen s Československou gerontologickou společností a těžištěm jejich obsahového zaměření byla především problematika zdraví a jeho prevence. Olomoucká U3V zahájila svoji činnost 23. října 1986. Od roku 1991 má vzdělávání seniorů na U3V v Olomouci tvar tříletého uzavřeného zájmového vzdělávání určeného lidem starším 50 let (ale přijímáni jsou i mladší, a to v případě, že jsou poživateli plného invalidního důchodu), rozděleného do dvou stupňů. Tato koncepce, která byla v průběhu let upravována a precizována, se ukázala jako adekvátní k očekáváním a potřebám seniorů, a protože se v praxi osvědčila, je uskutečňována prakticky dodnes.

První stupeň představuje první rok studia. Program 1. ročníku má informačně motivační charakter a je koncipován tak, aby jednorázovými přednáškami pokryl různorodou tematiku a aby tak vstupní ročník byl jakýmsi všeobecným úvodem. Hlavním cílem 1. ročníku je adaptace posluchačů na univerzitní prostředí, orientace v možnostech, které jim akademická půda nabízí, podpora sociálních kontaktů mezi účastníky (společné exkurze, vycházky a společenské akce). Absolventi vysokých škol nemusí 1. ročník absolvovat a mohou nastoupit přímo do druhého stupně. Také absolventi U3V si mohou v případě zájmu zvolit ke studiu některý ze specializovaných programů a ten navštěvovat, aniž by museli znovu opakovat první ročník.

Druhý stupeň, tj. druhý a třetí rok studia, je již tematicky jednotný. Senioři navštěvují tzv. specializované programy na příslušných fakultách UP v Olomouci. (Špatenková in Adamec, Kryštof, 2011, s. 72-73)

Univerzita Pardubice

Dislokované pracoviště Dopravní fakulty Jana Pernera Univerzity Pardubice (DFJP) v České Třebové pořádá Univerzitu třetího věku již od roku 1999. Těmto kurzům předcházela výuka v rozsahu čtyř semestrů na Výchovně vzdělávacím pracovišti DFJP v Praze. Studium bylo zaměřeno na problematiku dopravy. Od roku 2007 byla infrastruktura U3V na DFJP podpořena prostřednictvím dotace z rozvojových projektů MŠMT. Cílem bylo rozšířit možnost účasti v U3V početnějšímu okruhu zájemců, nabídnout širší spektrum tematických okruhů a především uskutečňovat tyto aktivity přímo v prostorách univerzitého kampusu v Pardubicích. Byla vytvořena koncepce pro realizaci čtyř cyklů v oblasti celoživotního vzdělávání, orientovaných do následujících okruhů: *Cyklus technický*, *Cyklus technologicko-ekonomický*, *Cyklus počítačově-komunikační* a *Cyklus společensko-vědní*. Na rozdíl od většiny jiných univerzit a fakult mají naši zájemci doposud vstup zdarma, pouze je nutné podat přihlášku (zaregistrovat se). (Beneš in Adamec, Kryštof, 2011, s. 75-77)

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

První ročník studia na U3V byl zahájen v říjnu 2002. Ve dvou přednáškových cyklech studovalo 85 posluchačů, přičemž zájem značně převyšoval kapacitní možnosti školy. Výuka probíhala jednou za 14 dní v nové univerzitní budově, přednášeli především docenti a profesori Fakulty managementu a ekonomiky UTB.

V současné době jsou základem studia akreditované studijní programy a předměty jednotlivých fakult UTB. Výuka probíhá v moderně vybavené posluchárně pro 25-55 posluchačů. Výuka je dvouhodinová, v intervalech jednou za 14 dní. Závěrem semestru je seminář, na němž odborný garant cyklu vyhodnotí semestr a seminární práce posluchačů. Ty jsou zadávány na začátku semestru na podporu aktivního přístupu posluchačů. Výuku doplňují exkurze a návštěvy výstav a koncertů. Studijní program U3V má formu dvouletých přednáškových cyklů, které jsou členěny do čtyř semestrů, každý semestr je ukončen zápočtem. Posluchači jsou na začátku studia oficiálně imatrikulováni za přítomnosti představitelů UTB, na závěr studia pak absolventi obdrží na slavnostním ceremoniálu Osvědčení o absolvování Univerzity třetího věku na UTB ve Zlíně. (Hřebíčková in Adamec, Kryštof, 2011, s. 80-81)

Veterinární a farmaceutická univerzita Brno

V souladu s dlouhodobým záměrem činnosti VFU Brno bylo vlastní studium Univerzity třetího věku zahájeno v říjnu 2001 ve třech na sobě nezávislých oborech, odborně garantovaných jednotlivými fakultami VFU Brno: Fakulta veterinárního lékařství – obor *Člověk a zvíře*; Fakulta veterinární hygieny a ekologie – obor *Člověk a zdravé potraviny*; Farmaceutická fakulta – obor *Zdraví a léky*. V současné době se studium na U3V na VFU Brno realizuje v následujících oborech: *Člověk a zvíře*, *Člověk a zdravé potraviny*, *Zdraví a léky* a *Farmacie a veterinární medicína*. Všechny obory jsou čtyř semestrové. Podle aktuálních potřeb lektorů a programu výuky podporujeme názornou praktickou výuku na univerzitních pracovištích, pořizování výukových pomůcek, vzorků pro demonstraci, exkurze do provozů a zařízení v souvislosti s výukou. (Treu in Adamec, Kryštof, 2001, s. 82-84)

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava

Univerzita třetího věku probíhá v současnosti na třech fakultách Vysoké školy báňské - Technické univerzity Ostrava (VŠB-TUO), a to na Hornicko-geologické fakultě, Fakultě metalurgie a materiálového inženýrství a Ekonomické fakultě. Na čtvrté fakultě (Fakulta bezpečnostního inženýrství) je otevření U3V připravováno od akademického roku 2011/2012. Vzhledem k tomu, že U3V vznikala na jednotlivých fakultách VŠB-TUO v různých letech, organizovala si tuto formu celoživotního vzdělávání každá z fakult víceméně samostatně. Společným kritériem pro možnost studia U3V je dosažení důchodového věku (minimální věk 55 let) a předpokladem je ukončené středoškolské vzdělání účastníků. Podmínkou přijetí je pak mimo splnění těchto kritérií i odevzdání písemné či elektronické přihlášky a zaplacení zápisného. (Polášková, Šebestíková, Vozňáková in Adamec, Kryštof, 2011, s. 85)

Vysoká škola ekonomická v Praze

K založení U3V na VŠE došlo v roce 1988 po dohodě s 1. lékařskou fakultou a vedením VŠE. První promoce absolventů na VŠE se konaly společně s absolventy Univerzity Karlovy ve starobylém Karolinu. Tito absolventi U3V se vzdělávali v ročním kurzu *Základy práce na počítači*. V současnosti na U3V může studovat zájemce, který dosáhl důchodového věku nebo je v invalidním důchodu, a který má úplné středoškolské vzdělání s maturi-

tou. Účastníci jsou registrováni a zapisováni do jednotlivých předmětů (kurzů) a poplatky se hradí za semestr podle počtu zapsaných předmětů a jejich druhu (společensko-vědní, inženýrský, tělovýchovný, jazykový). U3V nabízí v současné době řadu předmětů, jejichž skladba se mění dle zájmu studentů a dostupnosti učitelů. (Jireš, Kubálek in Adamec, Kryštof, 2011, s. 91-92)

Vysoká škola chemicko-technologická v Praze

Univerzita třetího věku na VŠCHT vznikla na počátku 90. let na Fakultě potravinářské a biochemické technologie (FPBT), částečně z iniciativy fakulty, částečně z popudu MŠMT. V akademickém roce 1991/1992 byla zahájena čtyř semestrová výuka v oboru *Potraviny a výživa*. V současné době probíhá již dvacátý běh a o studium je neustále značný zájem. Přednášejícími jsou většinou akademičtí pracovníci FPBT, ale podílejí se i pedagogové z jiných fakult VŠCHT a odborníci z potravinářské praxe. Každý semestr je uzavírán písemnou zkouškou. K FPBT se v průběhu let připojovaly další fakulty a zaváděly nové obory U3V.

Do 1. ročníku je přijímáno maximálně 20 studentů, což napomáhá držet se vytyčené filozofie individuálního přístupu ke studentovi-seniorovi. Semestr je vždy naplněn dvanácti přednáškami, dvěma exkurzemi a závěrečným rozloučením spojeným s odbornou diskusí a hodnocením výuky. Studijní obor má vlastní internetový portál a klub absolventů, kteří se před Vánocemi vždy setkávají. (Kmínek in Adamec, Kryštof, 2011, s.94-95)

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Univerzita třetího věku je součástí Vysoké školy polytechnické Jihlava (VŠPJ) od března 2005. Výuka Univerzity třetího věku při VŠPJ byla zahájena třemi dvouletými kurzy - *Cesta za zdravím*, *Pracujeme s počítačem* a *Z historie našeho regionu*. Vzdělávání na U3V je podle zaměření kurzů zpravidla dvouleté až tříleté a probíhá ve výukovém období jednotlivých semestrů. Výuka probíhá v rozsahu 2 hodin týdně formou přednášek, seminářů, cvičení a exkurzí a vedou ji erudovaní pracovníci VŠPJ z řad akademických pracovníků a odborných asistentů, popř. významní odborníci z praxe. K úspěšnému ukončení studia je nutná nejméně 60% účast, odevzdání seminární práce nebo účast na řízeném skupinovém pohovoru. Největší část posluchačů se nachází ve věkové skupině mezi 60 a 65 lety. Tato

věková kategorie je logicky nejpočetnější, a to z více důvodů. Senioři již přešli do důchodového věku a mohou věnovat více času svým zájmovým aktivitám. V tomto věku mají i dostatek sil. Proto se vracejí do školních lavic, zapojují se do vzdělávání a usilují o získání nových poznatků. (Venkrbcová in Adamec, Kryštof, 2011, s. 97-100)

Vysoké učení technické v Brně

První běh Základního kurzu na U3V byl zahájen v říjnu 2000 se 128 posluchači. Již od počátku bylo utvořeno základní schéma, jehož páteř tvoří tříletý *Základní kurz* sestávající z hodinových přednášek jednou týdně po dobu 4 semestrů (celkem 52 až 54 lekcí v průběhu prvních dvou let). Studium ve třetím ročníku je oborově rozčleněno do specializovaných kurzů. VUT v Brně má 8 fakult a každá fakulta nabízí v souladu s profilem fakulty specializované kurzy, včetně laboratorních a seminárních cvičení. K úspěšnému zakončení tříletého základního kurzu je třeba alespoň 60% účast na všech asistovaných výukových činnostech. Na závěr specializovaného kurzu třetího ročníku zpracují posluchači týmovou prezentaci. Absolvování Základního kurzu otevírá možnost pokračovat ve specializovaných kurzech nabízených paralelně na U3V VUT v Brně. (Shromáždilová, Vavřín in Adamec, Kryštof, 2011, s. 101-102)

Západočeská univerzita v Plzni

Svou činnost zahájila Univerzita třetího věku na Západočeské univerzitě v Plzni (U3V ZČU) v roce 1992. Obsahová náplň přednášek je na U3V ZČU v Plzni koncipována dvojitým způsobem, a to buď jako přehled, který posluchačům umožňuje orientovat se v probírané látce, nebo jako soubor poznatků, který má umožnit hlubší poznání dané vědní disciplíny. Přednášky se konají jedenkrát za čtrnáct dní po dvou vyučovacích hodinách, tj. celkem osm setkání za semestr. Podle charakteru studovaného oboru se do výuky zařazují praktické činnosti (informační technologie a jejich aplikace) a exkurze. Prověrka znalostí bývá vždy ke konci semestru, a to zpravidla formou zpracování semestrální práce, eseje, pojednání či řešení testových otázek a po splnění předepsaných náležitostí (50% docházky v semestru a odevzdání semestrální práce) je posluchačům příslušný semestr studia uznán jako ukončený. Absolventem se stává účastník U3V, který absolvoval výuku v rozsahu minimálně šesti předmětů a alespoň čtyři předměty z toho absolvoval v rámci jednoho studijní-

ho oboru. Zápisné je rozdílné v závislosti na tom, zda se jedná o obor teoretický či praktický. (Edlová in Adamec, Kryštof, 2011, s. 105-106)

PŘÍLOHA P II: ROZVRHY Z UP OLOMOUC (2 STRANY)

Psychosociální studia

Garant: **PhDr. Petra Vávrová**
petra.vavrova@upol.cz, 585633652

Zaměření: **Životní styl a náročné situace**

Ročník: **3. ročník**

Místo konání: **učebna 3.23, tř. Svobody 26, Olomouc**

Doba konání: **pondělí od 14:45 do 16:15**

Program pro letní semestr

- 11.2.2013 **Psychologie komunikace v náročných situacích**
PhDr. Petra Vávrová
- 18.2.2013 **Metody rozvíjení všímavosti**
RNDr. Josef Tillich
- 4.3.2013 **Zdravý životní styl seniorů**
MUDr. Dalibor Pastucha, Ph.D., MBA
- 18.3.2013 **Kritické body na životní dráze seniora**
Mgr. Eva Kolářová
- 8.4.2013 **Stres a psychosomatická onemocnění**
PhDr. Radko Obereignerů, Ph.D.
- 22.4.2013 **Psychologie partnerské komunikace**
Mgr. Lubomír Smékal
- 6.5.2013 **Psychologie stáří**
PhDr. Naděžda Špatenková

Změna programu vyhrazena.

Kapitoly z humanitních věd

Člověk v rodině a ve společnosti

Garant: **Doc. PhDr. Jitka Skopalová, Ph.D.,
PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**

Ročník: **2. a 3. ročník**

Místo konání: **Pedagogická fakulta UP Olomouc,
Žižkovo nám. 5, posluchárna P8 (suterén)
VCHOD Z ULICE TR. JIŘÍHO Z PODĚBRAD!**

Doba konání: **čtvrtek 14.45 – 16.15 hod.**

Program pro letní semestr:

- 24. 1. 2013** *Zahájení LS*
Sociální aspekty alkoholismu v naší společnosti
Doc. PhDr. Jitka Skopalová, Ph.D.
- 7. 2. 2013** **Prevence nebezpečných jevů spojených s ICT**
PhDr. René Szotkowski, Ph.D.
- 21. 2. 2013** **Pedagogika volného času**
Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.
- 7. 3. 2013** *Žena v historickém kontextu*
Mgr. Eva Kaněčková
- 21. 3. 2013** **Společnost očima sociologie**
PhDr. Jaroslav Čihovský
- 4. 4. 2013** *Dnešní prostředí školy*
Prof. PhDr. Helena Grecmanová, Ph.D.
- 18. 4. 2013** *Ukončení LS*
Odkaz pedagogických myslitelů dnešní době
Doc. PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc.

Změna programu vyhrazena!

PŘÍLOHA PIII: DOTAZNÍK (4 STRANY)

Dotazník pro účastníky Univerzity třetího věku na UP Olomouc

Vážené posluchačky, vážení posluchači,

tento dotazník bude součástí méj bakalářské práce na téma **Vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku**. Jmenuji se Miroslava Hošáková a studuji třetím rokem na UTB ve Zlíně obor **Andragogika** v profilaci na řízení lidských zdrojů v neziskové sféře.

Dotazník je zaměřen především na zjištění, co Vás motivuje ke studiu na U3V.

Pod každou otázkou je uvedeno několik uzavřených odpovědí, dvě otázky jsou zcela otevřené. Vyberte, prosím, vždy jen jednu odpověď. Jestliže Vám žádná z odpovědí nevyhovuje, máte možnost vepsat do dotazníku ke každé otázce svoji vlastní odpověď.

1. Jste

- a) muž
- b) žena

2. Váš věk je

- a) 50 – 60 let
- b) 61 - 70 let
- c) 71 – 80 let
- d) 81 let a více _____ (uved'te kolik přesně)

3. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání je

- a) základní
- b) vyučení bez maturity
- c) vyučení s maturitou
- d) středoškolské
- e) vysokoškolské

4. V předchozím zaměstnání jsem byl/a zvyklý/á

- a) vystačit si se znalostmi ze studií
- b) neustále se dále vzdělávat v oboru – byla to nutnost
- c) neustále se dále vzdělávat v oboru – z osobního zájmu
- d) jiné _____

5. Na U3V studujete

- a) poprvé
- b) opakovaně _____ (uved'te pokolikáté)

6. Co Vás motivovalo ke studiu na U3V?

- a) získat informace z nového oboru
- b) získat a rozšířit si informace z oboru, který znám
- c) vynahradit si nemožnost studovat v minulosti
- d) získat nové společenské kontakty
- e) vyplnit volný čas
- f) přesvědčili mě přátelé
- g) jiné _____

7. Jaká byla reakce rodiny na Váš záměr studovat na U3V?

- a) byli rádi a podporovali mě
 - b) odrazovali mě kvůli náročnosti studia
 - c) báli se, že budu mít málo času na rodinu
 - d) jiná _____
-
-
-

8. Co Vám přináší další vzdělávání v životě?

a) lépe se orientuji ve změnách ve společnosti

b) více komunikuji se svým okolím

c) více dbám na duševní hygienu a zdravý životní styl

d) nabyté vědomosti dále uplatňuji při práci

e) jiné_____.

9. Je pro Vás cena za studium na U3V limitující?

a) ne

b) ano – při vyšší ceně bych si studium nemohl/a dovolit

10. Je podle Vás správné platit za studium na U3V?

a) ne (uveďte proč)_____.

b) ano (uveďte proč)_____.

11. Chcete pokračovat v dalším studiu?

a) ne (uveďte proč)_____.

b) ano, obor mě zaujal, chci v něm pokračovat

c) ano, chci vyzkoušet další obor

d) ano, chci pokračovat, abych si udržel/a společenské kontakty

e) jiné_____.

12. O jaké další obory máte zájem?

a) historie

b) literatura

c) zdravotní věda

d) umění

e) architektura

f) politika

g) ekonomie

h) sociologie

i) filozofie

j) zeměpis

k) jiné _____.

13. Naplnilo studium na U3V Vaše očekávání?

a) ano

b) ne

c) částečně (napište proč) _____.

_____.

14. S čím jste byl/a při studiu nejvíce spokojen/a?

_____.

_____.

_____.

15. S čím jste byl/a při studiu nejméně spokojen/a?

_____.

_____.

_____.

Vážené posluchačky, vážení posluchači,

chtěla bych Vám velice poděkovat za vyplnění dotazníků.

V případě doplňujících otázek či zájmu o výsledky vyhodnocení dotazníku se na mě můžete obrátit:

Miroslava Hošáková

tel.: 721 776 482,

e-mail: m.hosakova@seznam.cz